

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

บ้าน มีความสำคัญและบทบาทต่อมนุษย์ทุกคน บ้านหรือที่อยู่อาศัยนั้น เป็นทั้งสิ่งก่อสร้างและผลงานทางศิลปะ อีกทั้งบ้านยังเป็นส่วนหนึ่งของสภาพแวดล้อมของชุมชน ในทางเศรษฐศาสตร์ บ้านเป็นผลผลิตที่ลงทุนและถาวร ซึ่งทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างระบบเศรษฐกิจกับบ้านเพิ่มมากขึ้น การก่อสร้างบ้านจึงเข้ามาสู่ระบบธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ การซื้อขายบ้านกลายเป็นการลงทุน การเก็งกำไร เป็นธุรกิจที่ให้ผลตอบแทนสูง ยิ่งไปกว่านั้นบ้านยังมีอิทธิพลต่อจิตใจ คุณภาพชีวิตและเป็นกรณีศึกษาถึงฐานะทางสังคมของผู้ที่อยู่อาศัย รวมไปถึงความพึงพอใจทั้งในเรื่องของรูปแบบ และความปลอดภัย เป็นความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจของผู้อยู่อาศัยในบ้าน สาระเรื่องบ้านจึงครอบคลุมถึงปัจจัยต่างๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสภาพแวดล้อมนอกเหนือไปจากเรื่องรูปแบบทางสถาปัตยกรรม (บัณฑิต จุลาสัย, 2540)

ปัจจุบันพื้นที่ของเมืองกรุงเทพฯและปริมณฑลมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาไม่ว่าจะเป็นสภาพบ้านเมือง จำนวนประชากร วิถีชีวิต พฤติกรรม กิจกรรมงานอาชีพของผู้คน การก่อสร้างบ้านโดยเฉพาะระบบการก่อสร้างก็เปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนเช่นกัน ในปัจจุบันการก่อสร้างบ้านนั้น เจ้าของบ้านเริ่มต้นโดยการว่าจ้างผู้ออกแบบและช่างรับเหมาดำเนินการหรือไม่ก็ซื้อจากโครงการที่อยู่อาศัยต่างๆ ที่มีอยู่มากมาย แทนการสร้างบ้านด้วยตนเอง อย่างเช่นในอดีต การก่อสร้างบ้านจึงกลายเป็นอาชีพเฉพาะ มีระบบกลไกยุ่งยากตามลักษณะของสังคมเมืองที่ซับซ้อน มีจุดประสงค์ทางธุรกิจ และมีบุคคลที่เกี่ยวข้องเพิ่มมากขึ้น เช่น ผู้ออกแบบ ช่างรับเหมาก่อสร้าง ฯลฯ จากระบบเดิมที่ผู้อยู่อาศัยและผู้สร้างเป็นบุคคลเดียวกัน มาสู่ระบบปัจจุบันที่ประกอบด้วยบุคคลต่างๆ บ้านจึงได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลง และถูกกำหนดบทบาทจากบุคคลอื่น เช่น เจ้าของโครงการพักอาศัยต่างๆ สถาปนิกผู้ออกแบบ ฯลฯ แทนที่จะเป็นเจ้าของบ้าน บุคคลดังกล่าวเป็นผู้กำหนดทั้งรูปทรงภายนอก และหน้าที่ใช้สอยของบ้านภายใน ซึ่งมีรูปแบบที่มีลักษณะเหมือนๆ กัน เพื่อเป็นการลดต้นทุนในกระบวนการผลิต ดังที่ได้เห็นจากบ้านเดี่ยว บ้านจัดสรร และทาวน์เฮาส์ตามโครงการต่างๆ

ประเด็นปัญหาสำคัญอยู่ที่ กลุ่มบุคคลต่าง ๆ ซึ่งเป็นผู้อยู่อาศัยในบ้าน มีมิติฐานมูลที่ต่างกัน วิมลสิทธิ์ ทรายกุล (2541:184-185) กล่าวใน สภาพแวดล้อมกายภาพที่สอดคล้องกับความหมายทางอารมณ์ ว่าเป็นเพราะผู้ใช้ต่างมีความต้องการในพื้นที่ใช้สอย หรือมีเป้าหมายในการใช้ชีวิตและอยู่อาศัยที่แตกต่าง โดยที่อาจเป็นมิติฐานมูลที่มีความขัดแย้งกับผู้ประกอบการที่มุ่งเน้นในเชิงธุรกิจกับสถาปนิกที่ได้รับการฝึกฝนมาโดยเฉพาะเกี่ยวกับการออกแบบสภาพแวดล้อมกายภาพซึ่งมักจะมิ

มิตฐานมูลของความรู้สึกที่แตกต่างไปจากมิตฐานมูลของคนทั่วไป และเพราะความแตกต่างของมิตฐานมูลดังกล่าว ที่ทำให้งานออกแบบไม่สอดคล้องความต้องการของผู้ใช้ เช่น สถาปนิกมักมีมิตฐานมูลทางด้านสุนทรียภาพของรูปทรง เป็นมิตที่มีความสำคัญที่สุด ซึ่งอาจทำให้ได้ผลงานออกแบบที่ขัดแย้งกับมิตฐานมูลทางด้านการสบาย ซึ่งเป็นมิตสำคัญที่สุดในความรู้สึกของเจ้าของบ้านที่มีต่อบ้านพักอาศัย และถึงแม้ว่าสถาปนิกและเจ้าของบ้านอาจมีมิตฐานมูลในเรื่องเดียวกัน แต่ก็อาจให้ความสำคัญในระดับที่ต่างกันจนเป็นมิตฐานมูลที่มีความขัดแย้งกันได้เช่นกัน

ในวัยผู้ใหญ่ตอนต้น ถือได้ว่าเป็นกลุ่มคนที่ได้รับผลจากการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในด้านต่างๆ เนื่องจากอยู่ในช่วงที่เปลี่ยนวัย จากวัยรุ่นก้าวเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ ศรีเรือน แก้วกังวาล (2545:414) ได้อธิบายความหมายของช่วงวัยนี้ว่า เป็นบุคคลอายุราว 20-25 ปี ถึง 40 ปี มีพัฒนาการทางกายเจริญเติบโตเต็มที่ เป็นระยะทดลองเพื่อหาแนวทางชีวิตที่ตนต้องการและพอใจสืบเนื่องมาจากวัยรุ่น ในระยะนี้สาระสำคัญอยู่ที่เรื่อง การประกอบอาชีพ การเลือกคู่ครอง การปรับตัวในชีวิตรสมรส การปรับตัวเพื่อทำหน้าที่บิดามารดา และการปรับตัวในชีวิตโสด ระยะของช่วงวัยนี้จึงมักเรียกว่าระยะสำรวจ (Exploratory Period) กลุ่มคนในช่วงวัยนี้เริ่มแรกจะย้ายจากบ้านเดิมของพ่อแม่ไปเช่าอยู่เป็นอิสระในห้องพักขนาดเล็ก และย้ายไปบ้านใหม่ที่ใหญ่กว่า เมื่อเริ่มมีครอบครัวหรือมีบุตร ด้วยเหตุนี้บ้านจึงมีความหมาย และส่งผลต่อระบบการอยู่อาศัย ทั้งเรื่องสถานะภาพของวัยผู้ใหญ่ตอนต้นที่อาศัยอยู่ ขนาดของครอบครัว การประกอบอาชีพ ความกังวลในช่วงของอายุที่เปลี่ยนไป มีผลต่อวิถีชีวิตและรูปแบบของการอยู่อาศัย บ้านแต่ละรูปแบบล้วนมีผลต่อวิถีชีวิตของผู้คนที่แปรเปลี่ยนไปเช่นกัน ดังนั้นในการออกแบบจึงถูกกำหนดบทบาทจากบุคคลอื่น จึงเป็นการออกแบบที่มีมิตฐานมูลจากเจ้าของโครงการ หรือสถาปนิกผู้ออกแบบเป็นหลัก โดยไม่ได้คำนึงถึงความแตกต่างในการใช้สอยที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตที่แท้จริงของผู้อยู่อาศัยในแต่ละสถานะภาพ เช่น ผู้ที่มีสถานะภาพโสด สถานะภาพสมรส สถานะภาพที่เป็นบิดามารดา อีกทั้งความกังวลของแต่ละช่วงวัยก็มีผลต่อการอยู่อาศัยซึ่งมีความต้องการพื้นที่ที่แตกต่างกันไป

ดังนั้น ในการสร้างค่านิยมของบ้านในลักษณะต่าง ๆ ที่เราได้รับรู้จากสื่อต่าง ๆ เพื่อเป็นการโฆษณาถึงภาพลักษณ์ของโครงการเพื่อผลประโยชน์ทางธุรกิจ ดังที่ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2546:90-95) ได้ยกตัวอย่างคำกล่าวที่ว่า “บ้านคือวิมานของเรา” ว่าเป็นการเก็บกดปิดกั้นภาพลักษณ์และความหมายอื่น ๆ ของบ้าน เป็นมิตฐานมูลในความคิดเห็นของผู้ประกอบการ ซึ่งนำไปสู่ปัญหาหลังจากการได้เช่าอยู่จริง เช่น พื้นที่ของบ้านบางส่วนไม่ค่อยได้ใช้ประโยชน์ตามที่ออกแบบไว้ ในทางตรงกันข้ามพื้นที่บางส่วนของบ้านกลายเป็นพื้นที่เอนกประสงค์ มีกิจกรรมมากมายเกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งเป็นการสร้างนิยามของการใช้พื้นที่แบบใหม่ เช่น ห้องรับแขกไม่ได้มีไว้เพื่อรับแขกอย่างเดียว ในบางครั้งอาจถึงขั้นรื้อผนังเพื่อแบ่งพื้นที่ใช้สอยของพื้นที่ใหม่ให้สอดคล้องกับความต้องการของวิถีชีวิตในแต่ละสถานะภาพ และช่วงวัยที่เปลี่ยนไป

มิเชล ฟูโก (อ้างใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร 2542:162-163) เห็นว่าการช่วงชิงความหมายของการใช้พื้นที่ดังกล่าว ทำให้เกิดเป็นพื้นที่แบบพิเศษ (Heterotopias) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เชื่อมโยง สะท้อน หรืออยู่ระหว่างพื้นที่ในอุดมคติกับพื้นที่จริง (Real Spaces) จึงมีทั้งมิติของพื้นที่จริงและมิติในอุดมคติอยู่ด้วยกัน เป็นพื้นที่อีกชนิดหรืออีกแบบ (Other spaces) ที่แตกต่างไปจากทั้งพื้นที่ในอุดมคติกับพื้นที่จริง ความสำคัญของพื้นที่แบบพิเศษนี้อยู่ที่ว่า เป็นพื้นที่ที่มนุษย์ในสังคมใช้ชีวิตอยู่เป็นส่วนใหญ่

ในชีวิตจริงของเรา มีพื้นที่ชนิดพิเศษแบบนี้อยู่มากมายทั้งในสังคมภายนอก และภายในบ้านของเรา เพียงแต่เรามิได้ให้ความสนใจกับพื้นที่เหล่านั้นทำให้เกิดเป็นความเคยชิน อิริค อิริคสัน (อ้างใน สิริวรรณ สารานาค 2544:6) กล่าวถึงพัฒนาการของคนเราว่า ความสามารถในการปรับตัวสื่อความหมายว่าเป็นการบรรลุความสัมพันธ์อันดีต่อสิ่งแวดล้อมมากกว่าความหมายของวุฒิภาวะ ทั้งนี้ไม่จำเป็นต้องมีภาวะของความสงบนิ่ง พอใจ หรือสงบใจ หรือมิได้หมายความว่าปราศจาก ความผิดหวัง ความโกรธ ความเสียใจ ความคับข้องใจ หรือความกลัว การปรับตัว คือความสามารถในการเลือกอย่างมีประสิทธิภาพภายใต้ข้อเรียกร้องจากเงื่อนไข และสิ่งแวดล้อม โดยที่ยังคงทัศนคติที่ดีต่อสภาพการณ์รอบตัวไว้ได้

จากเหตุผลข้างต้นที่กล่าวมา เป็นประเด็นปัญหาที่พบเห็นได้ทั่วไปที่เกิดขึ้นกับผู้อยู่อาศัยที่อยู่ในช่วงวัยผู้ใหญ่ตอนต้น หลังจากการได้อาศัยจริงในบ้านมาแล้วในระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งทำให้ผู้ใช้ทราบถึงข้อดีและข้อเสีย ความเพียงพอและไม่เพียงพอของพื้นที่ใช้สอย ความขาดแคลนและข้อจำกัดในการประกอบกิจกรรมบางอย่าง ซึ่งเป็นมิติด้านมูลที่แตกต่างอันเนื่องมาจากรูปแบบของบ้าน และการจัดพื้นที่ใช้สอย ที่ถูกกำหนดบทบาทจากบุคคลอื่น รวมทั้งประเด็นของการเปลี่ยนแปลงในช่วงวัยผู้ใหญ่ตอนต้น ในเรื่องของสถานะภาพต่าง ๆ การเลือกคู่ครอง การปรับตัวในชีวิตสมรส การปรับตัวเพื่อทำหน้าที่บิดามารดา และการปรับตัวในชีวิตโสด และเนื่องจากว่าบ้านนั้น มิใช่สินค้าที่สามารถซื้อได้บ่อย ๆ ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ จึงมุ่งหมายที่จะศึกษาถึงปัญหาที่เกิดขึ้นหลังจากการได้อาศัยในพื้นที่บ้านจริงมาแล้วไม่น้อยกว่า 3 ปี โดยใช้กรอบแนวคิดในเรื่องของการศึกษาจินตภาพของสภาพแวดล้อมภายใน และภายนอกของบ้าน ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน 3 ประการได้แก่ เอกลักษณ์ (Identity) โครงสร้าง (Structure) และความหมาย (Meaning) วิมลสิทธิ์ หรยางกุล (2541:157) โดยจะศึกษาประเด็นของการเป็นพื้นที่ที่เชื่อมโยง และการเป็นพื้นที่ที่สะท้อนหรืออยู่ระหว่างพื้นที่ในอุดมคติกับพื้นที่จริง ซึ่งเป็นสาระสำคัญของพื้นที่พิเศษรวมถึงความต้องการพื้นที่ใช้สอยที่สอดคล้องกับกิจกรรม เหมาะสมกับสถานะภาพ และช่วงของวัยผู้ใหญ่ตอนต้น เพื่อนำมาสรุปเป็นรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของบ้านเดี่ยว อีกทั้งนำมากำหนดเป็นทางเลือกในการออกแบบ (Alternative Design) เพื่อเป็นข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดกิจกรรมทางการศึกษาในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพที่เกี่ยวข้องกับบ้าน ซึ่งผู้วิจัยได้มีบทบาทและหน้าที่อยู่ในปัจจุบัน

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพื้นที่พิเศษของบ้านเดี่ยวจากจินตภาพ และความต้องการพื้นที่ใช้สอยที่สอดคล้องกับกิจกรรม ซึ่งเหมาะสมกับสถานะภาพ และช่วงของวัยผู้ใหญ่ตอนต้น
2. เพื่อนำเสนอรูปแบบ และทางเลือกเพื่อการออกแบบ (Alternative Design) พื้นที่พิเศษของบ้านเดี่ยว ที่มีความเหมาะสมกับสถานะภาพ และช่วงของวัยผู้ใหญ่ตอนต้น

1.3 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำหลักการทฤษฎีที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ได้กำหนดไว้ข้างต้น เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างกรอบแนวคิดของการวิจัย โดยหลักการที่นำมาใช้ในการวิจัยได้แก่

1.3.1 พื้นที่พิเศษจากจินตภาพ

ตามที่ มิเชล ฟูโก (อ้างใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร 2542 : 163-166) กล่าวถึงพื้นที่แบบพิเศษ (Heterotopias) ได้แก่ การเป็นพื้นที่ที่เชื่อมโยง และการเป็นพื้นที่ที่สะท้อนหรืออยู่ระหว่างพื้นที่ในอุดมคติกับพื้นที่จริง ซึ่งเป็นสาระสำคัญของพื้นที่พิเศษนั้น ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยมีความสนใจในสาระสำคัญดังกล่าว และได้กำหนดให้เป็นกรอบแนวคิดเพื่อที่จะศึกษาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับบ้านเดี่ยว แต่เนื่องจากมีสาระสำคัญที่ค่อนข้างเป็นนามธรรมซึ่งยากต่อการออกแบบเครื่องมือ จึงได้นำเนื้อหาในส่วนของจินตภาพมาประกอบเข้าด้วยกัน จินตภาพเป็นส่วนประกอบที่สำคัญในระบบมโนทัศน์ซึ่ง ลินซ์ เรียกรวมกันว่า “Image” มีอยู่ด้วยกัน 3 ประการ ได้แก่ เอกลักษณ์ (Identity) โครงสร้าง (Structure) และความหมาย (Meaning) ซึ่งเป็นข้อมูลที่เกิดจากประสบการณ์จริง จากพื้นที่จริงของผู้อยู่อาศัย โดยได้แบ่งหัวข้อของการศึกษาดังต่อไปนี้

1.3.1.1 เอกลักษณ์ของพื้นที่พิเศษ เอกลักษณ์ในที่นี้หมายถึงการที่สิ่งต่าง ๆ ที่ประกอบกันเป็นบ้าน ปรากฏในลักษณะที่มีเอกภาพ เป็นสิ่งที่แยกจากกันได้โดยปรากฏอยู่ในลักษณะต่างๆ ได้แก่ รูปทรง วัสดุหรือสี และทำเลที่ตั้ง โดยสามารถเชื่อมโยงไปสู่พื้นที่ หรือทำให้นึกถึงสถานที่อื่นๆ ได้จากประสบการณ์ของผู้อยู่อาศัย

1.3.1.2 โครงสร้างของพื้นที่พิเศษ โครงสร้างหมายความว่าความสัมพันธ์ทางกายภาพของสิ่งต่าง ๆ ที่มีต่อกัน และรวมทั้งความสัมพันธ์ทางกายภาพระหว่างสิ่งต่าง ๆ กับผู้รับรู้ ในที่นี้ได้หมายถึงสภาพแวดล้อมภายในบ้าน ภายในที่ตั้ง และภายในโครงการ ซึ่งผู้อยู่อาศัยสามารถประกอบกิจกรรมที่สะท้อนถึงสิ่งต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์ต่อผู้อยู่อาศัย

1.3.1.3 ความหมายของพื้นที่พิเศษ ความหมายนั้นมีความสำคัญต่อการเกิดความเข้าใจ ความหมายของสิ่งต่าง ๆ อาจเป็นความหมายทางด้านการใช้สอย หรืออาจเป็นความหมายทาง อารมณ์ ที่สามารถเชื่อมโยงหรือเป็นตัวกลางที่นำไปสู่อุดมคติในด้านต่างๆ ได้ ในที่นี้ได้หมายถึง ความหมายของบ้านที่สะท้อนออกมาจากการได้ใช้งานจริง และความหมายที่มีความสัมพันธ์กับ ช่วงเวลา เช่น ฤดูกาล และวันต่างๆ ในแต่ละสัปดาห์

1.3.2 ความต้องการพื้นที่ใช้สอย

1.3.2.1 ขนาด ในรายละเอียดโครงการเพื่อการออกแบบ มักกำหนดขนาดของพื้นที่ใช้ สอยต่างๆ ไว้เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นในการนำไปใช้ออกแบบรูปร่างของพื้นที่ การจัดพื้นที่ใช้สอยภายใน ความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ใช้สอย ซึ่งสอดคล้องกับการตอบสนองต่อกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง

มาตรฐานขนาดพื้นที่มากมายหลายมาตรฐานด้วยกัน ซึ่งจะต้องเลือกใช้ตามความ เหมาะสมกับประเภทพื้นที่ใช้สอยตามลักษณะกิจกรรม มาตรฐานบางประการต้องปฏิบัติตามเพราะ เป็นข้อกำหนดทางกฎหมาย มาตรฐานบางประการอาจเป็นเพียงแนวทางเพื่อใช้กำหนดขนาดพื้นที่ ที่เหมาะสม มาตรฐานอาจไม่ได้เป็นข้อจำกัดเฉพาะที่แน่นอน ข้อพึงระมัดระวังของการใช้ มาตรฐานที่ได้กำหนดไว้แล้วคือ จะต้องคำนึงถึงองค์ประกอบต่างๆ ที่ได้รวมหรือไม่ได้รวมอยู่ใน ขนาดพื้นที่นั้นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สำหรับพื้นที่ใช้สอยร่วม

สำหรับกรณีที่ไม่อาจยึดถือมาตรฐานใดๆ หรือยังไม่มีมาตรฐานกำหนดไว้ หรือใน กรณีที่ต้องการจะกำหนดขนาดพื้นที่ใช้สอยขึ้นเอง ก็ย่อมกระทำได้โดยการศึกษาจากอาคารตัวอย่าง ประเภทเดียวกัน หรือจากอาคารเดิม และปรับปรุงขนาดพื้นที่ตามความเหมาะสม แต่ทั้งนี้ ต้อง ศึกษาจากอาคารที่มีความสำคัญในระดับเดียวกัน หรืออยู่ในระบบการดำเนินงานอย่างเดียวกัน

ในส่วนของการศึกษาครั้งนี้ได้กำหนดขนาดของพื้นที่ใช้สอยของบ้านที่วัยผู้ใหญ่ ตอนต้นอาศัยอยู่ปัจจุบันเป็นพื้นฐานเพื่อสำรวจถึงความเพียงพอต่อการใช้สอย และสอดคล้องกับ กิจกรรมหรือไม่

1.3.2.2 รูปร่าง ในรายละเอียดโครงการเพื่อการออกแบบ อาจกำหนดรูปร่างของพื้นที่ ใช้สอยต่างๆ ซึ่งเกี่ยวข้องไปถึงรูปทรงของอาคารด้วย แม้ว่ารูปร่างของพื้นที่เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับ งานออกแบบโดยตรงก็ตาม แต่ในรายละเอียดของโครงการเพื่อการออกแบบโดยทั่วไป มักไม่ได้ กำหนดรูปร่างของพื้นที่ไว้ เพราะถือว่าเป็นตัวแปรในออกแบบซึ่งผู้ออกแบบมีบทบาทในการ กำหนดโดยตรง สำหรับรูปร่างของพื้นที่ใช้สอยย่อยๆ นั้น ต้องเป็นไปตามความจำเป็นทางหน้าที่ ใช้สอย รูปร่างต้องสอดคล้องกับกิจกรรมที่จะเกิดขึ้น เช่น รูปร่างของพื้นที่ห้องครัวมักเป็นรูป สี่เหลี่ยม เพื่อจะได้จัดแบ่งพื้นที่ของเตา ที่ประกอบอาหาร ตู้เย็น เข้ามุมเป็นสัดส่วนที่สะดวกต่อ การใช้งาน ฯลฯ ลักษณะของกิจกรรมจะเป็นตัวกำหนดรูปร่างของพื้นที่

แต่สำหรับรูปร่างของพื้นที่ชั้นอาคาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งชั้นอาคารทั่วไป ซึ่งมีความสัมพันธ์กับรูปทรงของอาคาร มีข้อพิจารณาหลายประการที่จะต้องคำนึงถึง เพื่อให้ได้รูปทรงของอาคารที่เหมาะสมที่สุด มีความประหยัดทั้งในการก่อสร้างและการใช้งานอาคาร และมีประสิทธิภาพสูงในการใช้สอย อาจกำหนดความต้องการเกี่ยวกับรูปร่างไว้ เช่น

1. เป็นรูปร่างที่รับแดดน้อยที่สุด
2. เป็นรูปร่างที่สามารถใช้ประโยชน์พื้นที่ได้อย่างเต็มที่
3. เป็นรูปร่างที่ทำให้ทางเดินภายในสั้น
4. เป็นรูปร่างที่ใช้ประโยชน์จากแสงธรรมชาติ

1.3.2.3 ตำแหน่ง การกำหนดตำแหน่งพื้นที่ใช้สอย คือ การกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ใช้สอยต่างๆ นั่นเอง พื้นที่ใช้สอยต่างๆ บางพื้นที่จำเป็นต้องอยู่ติดกัน บางพื้นที่จำเป็นต้องอยู่ใกล้กันพอสมควร หรือว่าควรอยู่ห่างไกลกัน หรือว่าพื้นที่ใช้สอยหนึ่งอยู่ภายในอีกพื้นที่ใช้สอยหนึ่ง ความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ใช้สอยต่างๆ ดังกล่าวเป็นตัวกำหนดการจัดรวมกลุ่มของพื้นที่ใช้สอยต่างๆ ทั้งนี้ โดยเป็นไปตามความสัมพันธ์ทางหน้าที่ใช้สอยและตามความต้องการสนองตอบต่อกิจกรรมต่างๆ

1.3.2.4 การจัดภายใน ในรายละเอียดโครงการเพื่อการออกแบบในส่วนที่เกี่ยวกับพื้นที่ใช้สอย อาจมีการกำหนดรายละเอียดการจัดภายในพื้นที่ใช้สอย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พื้นที่ที่มีลักษณะเฉพาะในด้านการใช้สอย หรือที่มีครุภัณฑ์และอุปกรณ์เฉพาะ การจัดภายในย่อมต้องสัมพันธ์กับขนาด รูปร่าง และตำแหน่งของพื้นที่ใช้สอยตลอดจนระบบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้สอย กล่าวคือ ในการกำหนดการจัดส่วนภายในพื้นที่ใช้สอยต่างๆ ย่อมจะต้องกำหนดขนาดของพื้นที่ใช้สอย รูปร่างของพื้นที่ใช้สอยและทางติดต่อกับพื้นที่ใช้สอยข้างเคียงไปพร้อมๆ กันด้วย

1.3.2.5 การขยายตัวในอนาคต สำหรับรายละเอียดโครงการที่สมบูรณ์ มักกำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับการขยายตัวในอนาคตของพื้นที่ใช้สอยหลักๆ ซึ่งคาดว่าจะมีการขยายตัวเพื่อสนองความต้องการของผู้อยู่อาศัยภายในระยะเวลาที่คาดการณ์ไว้

1.3.3 รูปแบบและทางเลือกเพื่อการออกแบบ

1.3.3.1 รูปแบบ บ้านแต่ละรูปแบบล้วนมีผลต่อวิถีชีวิตของผู้คนที่แปรเปลี่ยนเช่นกัน เช่นเดียวกับสถาปัตยกรรมประเภทอื่นมีการนำเข้รูปแบบใหม่ตลอดเวลา โดยเฉพาะรูปแบบต่างถิ่น เช่น บ้านก่ออิฐถือปูนแบบจีน และแบบตะวันตกในระยะแรก และอเมริกาในระยะต่อมา มีแบบอย่าง Style มากมาย เช่นแบบเวนิซ Venetian ชนบทอังกฤษ English Cottage คลาสสิกฝรั่งเศส French Villa ดาราอเมริกา Californian Style รวมทั้งแบบที่นิยมในขณะนี้คือ เทวสถานโรมัน Classical Architecture การนำเข้รูปแบบใหม่จะเป็นที่นิยมและยอมรับในสังคมไทยตลอด

มา เป็นการเอาอย่างและตามแฟชั่น เพื่อให้แปลกตาไปจากผู้อื่น ทั้งการเลือกเอารูปแบบโดยรวม หรือเลือกเฉพาะบางส่วน วัสดุก่อสร้าง รูปร่าง รูปทรง การตกแต่งระดับประดา ขึ้นอยู่กับฐานะ รสนิยม และสติปัญญาของผู้ออกแบบและเจ้าของบ้าน

1.3.3.2 ทางเลือกเพื่อการออกแบบ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2544 : 43-44)

กล่าวถึงหลักการสังเคราะห์ส่วนประกอบ (Morphological Synthesis) ว่า จัดเป็นเทคนิคหนึ่งในการคิดเชิงสร้างสรรค์ คิดค้นขึ้นโดย สวิกกี (Zwicky, 1969) เทคนิคนี้เริ่มจากการตั้งวัตถุประสงค์ว่าต้องการจะคิดเชิงสังเคราะห์ในเรื่องใด จากนั้นให้เขียนรายการของลักษณะที่เกี่ยวข้องกับแง่มุมหนึ่งของสิ่งที่ต้องการไว้ในแกนหนึ่ง และเขียนรายการของลักษณะที่เกี่ยวข้องกับอีกแง่มุมหนึ่งของสิ่งที่ต้องการไว้ในแกนอีกด้านหนึ่ง จะได้ช่วงตัด (Matrix) ระหว่างรายการของลักษณะที่เกี่ยวข้องทั้งสองที่เป็นผลของการสังเคราะห์สิ่ง 2 สิ่งผสมผสานกัน แต่ในความเป็นจริง เราสามารถขยายมิติของการสังเคราะห์ได้มากกว่า 2 มิติ โดยขยายเป็น 3 มิติ 4 มิติ หรือก็มีมิติก็ได้ตามแต่วัตถุประสงค์ที่เราต้องการ ยกตัวอย่างเช่น เราต้องการสร้างบ้านที่เกิดจากการดอเงินทองของเรามาทั้งชีวิต เพื่ออาศัยอยู่ในนั้นปลายอย่างสงบสุข เราจึงคิดออกแบบบ้านโดยผสมผสานมิติต่างๆ ต่อไปนี้ที่เราเลือกมาเพื่อสังเคราะห์ให้ได้ลักษณะบ้านที่เราชื่นชอบมากที่สุด ซึ่งมีความสวยงาม คงทน และสะดวกสบาย ดังนี้

มิติที่ 1 รูปแบบบ้าน ได้แก่ บ้านทรงไทย บ้านทรงสเปน บ้านทรงญี่ปุ่น บ้านทรงกรีก บ้านทรงคาบิเบียน

มิติที่ 2 วัสดุหลักที่ใช้ ได้แก่ ไม้สัก หินอ่อน อิฐแดง ดินโคลน

มิติที่ 3 สถานที่ตั้งของบ้าน ได้แก่ ริมทะเล ในหุบเขา ในเมือง กลางทะเลทราย

จากนั้น ลองนำลักษณะต่างๆ ในแต่ละมิติมาผสมผสานกันเพื่อทำการสังเคราะห์ทางเลือกตัวแบบบ้านที่เราต้องการ จากการทำวิธีนี้ จะพบว่าสามารถสังเคราะห์ตัวแบบบ้านได้มากถึง 80 แบบ อันจะทำให้เรามีทางเลือกจากการสังเคราะห์เพียงพอต่อการตัดสินใจ

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

1.4.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

1.4.1.1 ประชากร ศึกษาจากโครงการพักอาศัย Perfect Place รามคำแหง 164 Phase 1-2 ซึ่งมีลักษณะเป็นบ้านเดี่ยว 2 ชั้น ขนาดพื้นที่ 50-80 ตารางวา จากแบบบ้านที่มีการเลือกปลูกสร้างมากที่สุด 2 แบบ และผ่านการใช้งานมาแล้วไม่ต่ำกว่า 3 ปี จำนวน 164 หลัง

1.4.1.2 กลุ่มตัวอย่าง โครงการพักอาศัย Perfect Place รามคำแหง 164 Phase 1-2 ซึ่งมีลักษณะเป็นบ้านเดี่ยว 2 ชั้น ขนาดพื้นที่ 50-80 ตารางวา จากแบบบ้านที่มีการเลือกปลูก

สร้างมากที่สุด 2 แบบ ผ่านการใช้งานมาแล้วไม่ต่ำกว่า 3 ปี และมีผู้อยู่อาศัยซึ่งอยู่ในช่วงวัยผู้ใหญ่ตอนต้น จำนวน 48 หลัง

1.4.2 ตัวแปรที่ศึกษา

1.4.2.1 พื้นที่พิเศษจากจินตภาพ

1. เอกลักษณะของพื้นที่พิเศษ
2. โครงสร้างของพื้นที่พิเศษ
3. ความหมายของพื้นที่พิเศษ

1.4.2.2 ความต้องการพื้นที่ใช้สอย

1. ขนาด
2. รูปร่าง
3. ตำแหน่ง
4. การจัดภายใน
5. การขยายตัวในอนาคต

1.4.2.3 รูปแบบและทางเลือกเพื่อการออกแบบ

1. รูปแบบ
2. ทางเลือกเพื่อการออกแบบ

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

1.5.1 พื้นที่พิเศษจากจินตภาพ เป็นการศึกษาถึงพื้นที่พิเศษของบ้านเดี่ยวจากจินตภาพของผู้อยู่อาศัยซึ่งอยู่ในช่วงวัยผู้ใหญ่ตอนต้น โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. เอกลักษณะของพื้นที่พิเศษ เอกลักษณะในที่นี้หมายถึงการที่สิ่งต่าง ๆ ที่ประกอบกันเป็นบ้าน ปรากฏในลักษณะที่มีเอกภาพ เป็นสิ่งที่แยกจากกันได้โดยปรากฏอยู่ในลักษณะต่างๆ ได้แก่ รูปทรง วัสดุ และสี โดยสามารถเชื่อมโยงไปสู่พื้นที่ หรือทำให้นึกถึงสถานที่อื่นๆ ได้จากประสบการณ์ของผู้อยู่อาศัย

2. โครงสร้างของพื้นที่พิเศษ โครงสร้างหมายถึงความถึงความสัมพันธ์ทางกายภาพของสิ่งต่าง ๆ ที่มีต่อกัน และรวมทั้งความสัมพันธ์ทางกายภาพระหว่างสิ่งต่าง ๆ กับผู้รับรู้ ในที่นี้ได้หมายถึงสภาพแวดล้อมภายในที่ตั้ง และภายในบ้าน ซึ่งผู้อยู่อาศัยสามารถจัดเพื่อสะท้อนถึงสิ่งต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์ต่อผู้อยู่อาศัยในลักษณะต่างๆ ได้

3. ความหมายของพื้นที่พิเศษ ความหมายนั้นมีความสำคัญต่อการเกิดความเข้าใจ ความหมายของสิ่งต่าง ๆ อาจเป็นความหมายทางด้านการใช้สอย หรืออาจเป็นความหมายทางอารมณ์ ที่สามารถเชื่อมโยงหรือเป็นตัวกลางที่นำไปสู่อุดมคติในด้านต่างๆ ได้

1.5.2 ความต้องการพื้นที่ใช้สอย

1. ขนาด ในรายรายละเอียดโครงการเพื่อการออกแบบ มักกำหนดขนาดของพื้นที่ใช้สอยต่างๆ ไว้เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นในการนำไปใช้ออกแบบรูปร่างของพื้นที่ การจัดพื้นที่ใช้สอยภายในความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ใช้สอย ซึ่งสอดคล้องกับการตอบสนองต่อกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง

2. รูปร่าง ในรายละเอียดโครงการเพื่อการออกแบบ อาจกำหนดรูปร่างของพื้นที่ใช้สอยต่างๆ ซึ่งเกี่ยวข้องไปถึงรูปทรงของอาคารด้วย แม้ว่ารูปร่างของพื้นที่เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานออกแบบโดยตรงก็ตาม แต่ในรายละเอียดของโครงการเพื่อการออกแบบโดยทั่วไป มักไม่ได้กำหนดรูปร่างของพื้นที่ไว้ เพราะถือว่าเป็นตัวแปรในออกแบบซึ่งผู้ออกแบบมีบทบาทในการกำหนดโดยตรง สำหรับรูปร่างของพื้นที่ใช้สอยย่อยๆ นั้น ต้องเป็นไปตามความจำเป็นทางหน้าที่ใช้สอย รูปร่างต้องสอดคล้องกับกิจกรรมที่จะเกิดขึ้น

3. ตำแหน่ง การกำหนดตำแหน่งพื้นที่ใช้สอย คือ การกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ใช้สอยต่างๆ นั่นเอง พื้นที่ใช้สอยต่างๆ บางพื้นที่จำเป็นต้องอยู่ติดกัน บางพื้นที่จำเป็นต้องอยู่ใกล้กันพอสมควร หรือว่าควรอยู่ห่างไกลกัน

4. การจัดภายใน ในรายละเอียดโครงการเพื่อการออกแบบในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ใช้สอย อาจมีการกำหนดรายละเอียดการจัดภายในพื้นที่ใช้สอย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พื้นที่ที่มีลักษณะเฉพาะในด้านการใช้สอย หรือที่มีครุภัณฑ์และอุปกรณ์เฉพาะ การจัดภายในย่อมต้องสัมพันธ์กับขนาด รูปร่าง และตำแหน่งของพื้นที่ใช้สอยตลอดจนระบบต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

5. การขยายตัวในอนาคต สำหรับรายละเอียดโครงการที่สมบูรณ์ มักกำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับการขยายตัวในอนาคตของพื้นที่ใช้สอยหลักๆ ซึ่งคาดว่าจะมีการขยายตัวเพื่อสนองความต้องการของผู้อยู่อาศัยภายในระยะเวลาที่คาดการณ์ไว้

1.5.3 รูปแบบและทางเลือกเพื่อการออกแบบ

1. รูปแบบ เป็นผลของการสรุปจากเอกลักษณ์ โครงสร้าง และความหมายของพื้นที่พิเศษ รวมทั้งความต้องการพื้นที่ใช้สอย

2. ทางเลือกเพื่อการออกแบบ หรือ Alternative Design เป็นขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการออกแบบ มีประโยชน์เพื่อค้นหาแบบที่เหมาะสมที่สุดไปใช้ในการออกแบบรายละเอียดต่อไป

1.5.4 บ้านเดี่ยว โครงการพักอาศัย Perfect Place รามคำแหง Phase 1-2 ซึ่งมีลักษณะเป็นบ้านเดี่ยว 2 ชั้น ขนาดพื้นที่ 50-80 ตารางวา จำนวน 2 แบบ ผ่านการใช้งานมาแล้วไม่ต่ำกว่า 3 ปี

1.5.5 วัยผู้ใหญ่ตอนต้น วัยผู้ใหญ่ตอนต้นอายุตั้งแต่ 20-40 ปี ระยะนี้จึงมักเรียกว่าระยะสำรวจ (Exploratory Period) คำนึงถึงเรื่องสถานภาพ ได้แก่ สถานภาพสมรส สถานภาพบิดามารดา สถานภาพโสด และช่วงของวัยที่ต่างกัน ได้แก่ อายุ 20 - 30 ปี มีความกังวลเกี่ยวกับการเงินและชีวิตครอบครัว และอายุ 30-40 ปี มีความกังวลเรื่องสุขภาพ ความสำเร็จในชีวิตการทำงาน

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาความต้องการที่ว่างในฐานะที่เป็นพื้นที่พิเศษสำหรับวัยผู้ใหญ่ตอนต้นนั้น ผู้วิจัยได้ศึกษารวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับส่วนประกอบต่างๆ ที่มีความสอดคล้องกับหลักการอันเป็นสาระสำคัญของพื้นที่พิเศษ โดยมีรายละเอียดตามลำดับ ดังนี้

- 2.1 บ้าน
- 2.2 วัยผู้ใหญ่ตอนต้น
- 2.3 จินตภาพ
 - 2.3.1 เอกลักษณ์
 - 2.3.2 โครงสร้าง
 - 2.3.3 ความหมาย
- 2.4 พื้นที่พิเศษ
 - 2.4.1 พื้นที่ที่เชื่อมโยง
 - 2.4.2 อยู่ระหว่างพื้นที่ในอุดมคติกับพื้นที่จริง
- 2.5 ความต้องการพื้นที่ใช้สอย
 - 2.5.1 ขนาด
 - 2.5.2 รูปร่าง
 - 2.5.3 ตำแหน่ง
 - 2.5.4 การจัดภายใน
 - 2.5.5 การขยายตัวในอนาคต
- 2.6 รูปแบบและทางเลือกเพื่อการออกแบบ
 - 2.6.1 รูปแบบ
 - 2.6.2 ทางเลือกเพื่อการออกแบบ
- 2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 บ้าน

2.1.1 รูปแบบและการเปลี่ยนแปลง

บ้าน ดูเหมือนจะเป็นเรื่องธรรมดาด้วยที่ผูกพันต่อมนุษย์ทุกคน เพราะเป็นที่พักอาศัย กลุ่มครองป้องกันภัยไว้ตัวแต่ละคนก็เหมือนกันก็เป็นเรื่องซับซ้อนจนเข้าใจได้ยาก ด้วยบ้านหรือที่อยู่อาศัยนั้น เป็นสิ่งก่อสร้าง เป็นผลงานทางศิลปะและเป็นส่วนหนึ่งของสภาพแวดล้อมของชุมชน ในทางเศรษฐศาสตร์นั้น บ้าน เป็นผลผลิตที่คงทนและถาวร ในทางธุรกิจอสังหาริมทรัพย์อุปสงค์และอุปทานของสินค้าบ้านแปรเปลี่ยนตลอดเวลา อีกทั้งเป็นรูปแบบหนึ่งของการลงทุน และการออมทรัพย์ที่สำคัญ จึงมีผลต่อระบบเศรษฐกิจของชาติโดยรวม ยิ่งไปกว่านั้นบ้านยังมีอิทธิพลต่อจิตใจ คุณภาพชีวิตและเป็นกรณีศึกษาแสดงฐานะทางสังคมของผู้ที่อยู่อาศัย รวมไปถึงความพึงพอใจ ความรโหฐาน และความปลอดภัย เป็นความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจของผู้อยู่อาศัยในบ้าน สาระเรื่องบ้านจึงครอบคลุมถึงปัจจัยต่างๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสภาพแวดล้อม นอกเหนือไปจากเรื่องรูปแบบทางสถาปัตยกรรม

สำหรับกรุงเทพฯที่ยอมรับกันทั่วไปว่ามีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมา ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาไม่ว่าจะเป็นสภาพบ้านเมือง จำนวนประชากร วิถีชีวิต พฤติกรรม กิจกรรมงาน อาชีพของผู้คน จากอดีตที่กรุงเทพฯเป็นศูนย์กลางของการปกครองของราชอาณาจักรไทย ประกอบด้วยชุมชนเมืองภายในกำแพงเมือง และชุมชนกสิกรรมภายนอกกำแพงเมืองมาเป็นมหานครที่ใหญ่โตเจริญก้าวหน้า ประชากรตั้งถิ่นฐานหนาแน่นทั่วพื้นที่ เป็นศูนย์กลางทางการค้า การเงิน อุตสาหกรรม และบริการ ดังเช่นในปัจจุบัน บ้านจึงมีผลและได้รับผลจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมาโดยตลอด เพราะบริบทของบ้านในสังคมเมือง ดังที่ได้กล่าวมา

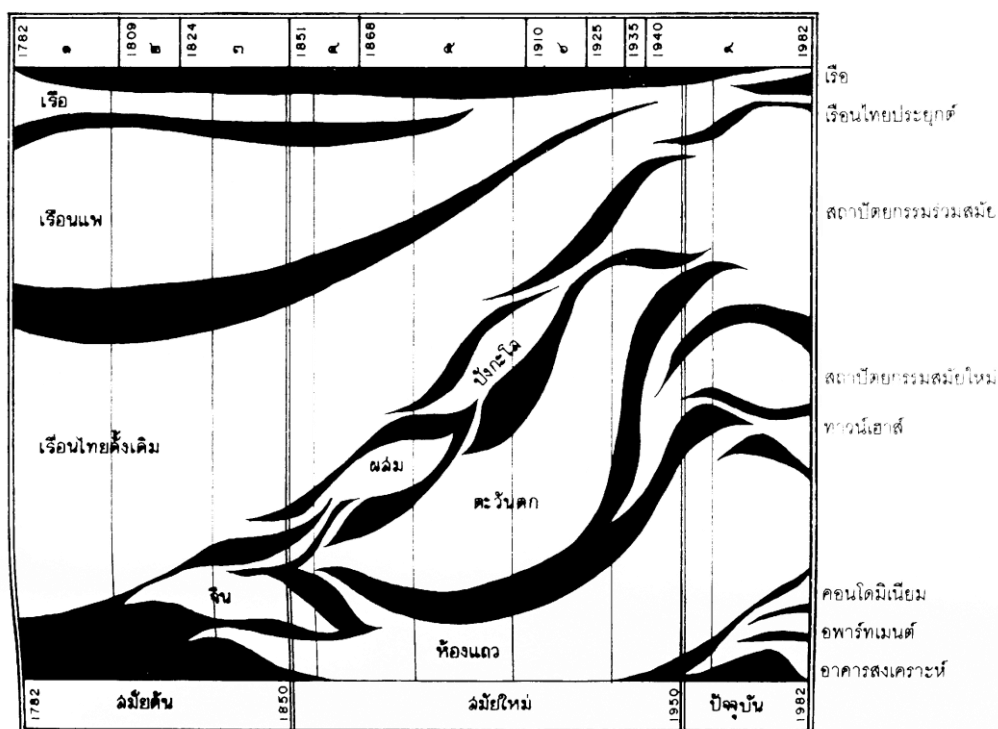
วิวัฒนาการของบ้านในเมืองของกรุงเทพมหานครที่ปรากฏมาแต่ครั้งอดีตจนถึงปัจจุบันสามารถแบ่งเป็น 3 ยุคสำคัญ คือ

ยุคต้น จากรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จนถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือประมาณปี พ.ศ. 2325 ถึง พ.ศ. 2394

ยุคสมัยใหม่ จากรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ตอนที่สงครามโลกครั้งที่สองยุติลง หรือประมาณปี พ.ศ. 2394 ถึง พ.ศ. 2489

ยุคปัจจุบัน รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช หรือประมาณปี พ.ศ. 2489 เป็นต้นมา

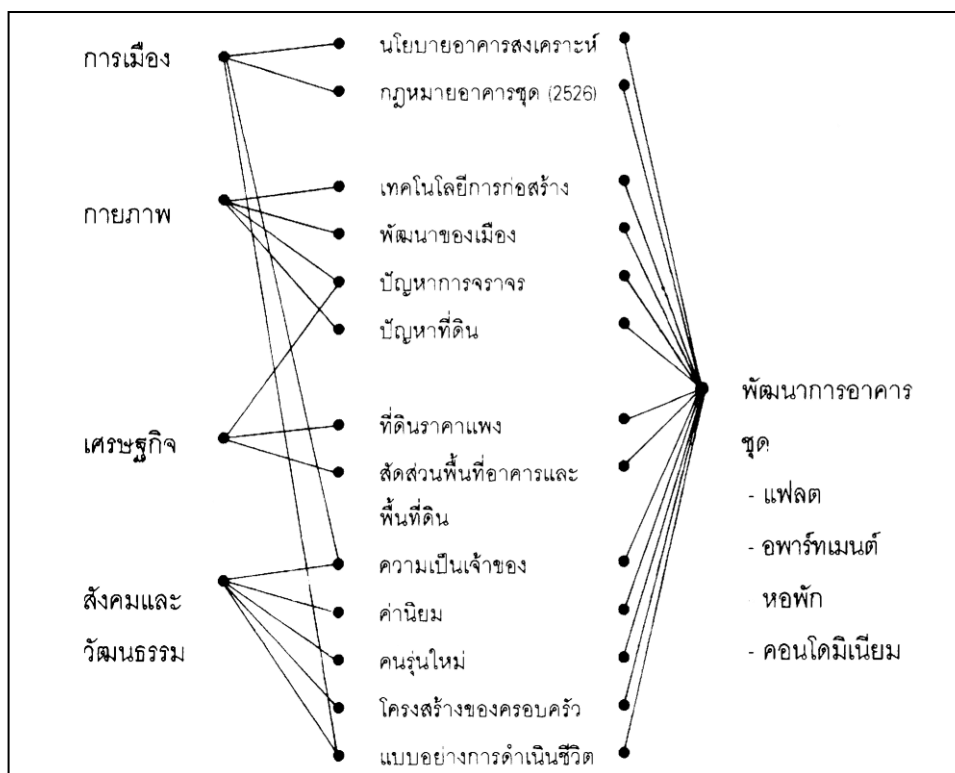
ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงเวลานั้นก่อกำเนิดบ้านประเภทต่างๆ มากมาย จากบ้านเรือนแบบไทยเดิมในอดีต มาเป็นบ้านรูปแบบต่างๆ มากมายในปัจจุบัน



ภาพที่ 2.1 การเปลี่ยนแปลงรูปแบบต่าง ๆ ของบ้านในแต่ละช่วงเวลา

โดยบ้านแต่ละรูปแบบแสดงถึงความสัมพันธ์กับเรื่องต่างๆ ได้แก่ ระบบการก่อสร้าง – วัสดุ โครงสร้าง และเทคโนโลยีการก่อสร้าง ฯลฯ ผังเมือง – ตำแหน่งที่ตั้งชุมชนและสภาพแวดล้อม ฯลฯ การผลิต – บุคคลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในการผลิต ระบบการผลิต ฯลฯ ผู้อยู่อาศัย – เชื้อชาติ ฐานะในสังคม ฯลฯ และเศรษฐกิจ – ขนาดของครอบครัว รายได้ ค่าก่อสร้าง ฯลฯ

ตัวอย่างเช่น รูปแบบบ้าน จากบ้านเดี่ยวกลายมาเป็นห้องชุดพักอาศัยได้นั้น มีปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลทั้งด้านนโยบายของรัฐบาล และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ด้านกายภาพโดยเฉพาะเทคโนโลยีก่อสร้าง การพัฒนาเมือง ปัญหาการจราจรและปัญหาที่ดิน ด้านเศรษฐกิจราคาที่ดิน และสัดส่วนพื้นที่ก่อสร้างอาคารและพื้นที่ดิน และด้านสังคมวัฒนธรรมความเป็นเจ้าของ ค่านิยม กลุ่มคน โครงสร้างครอบครัวไปถึงแบบอย่างการดำเนินชีวิต

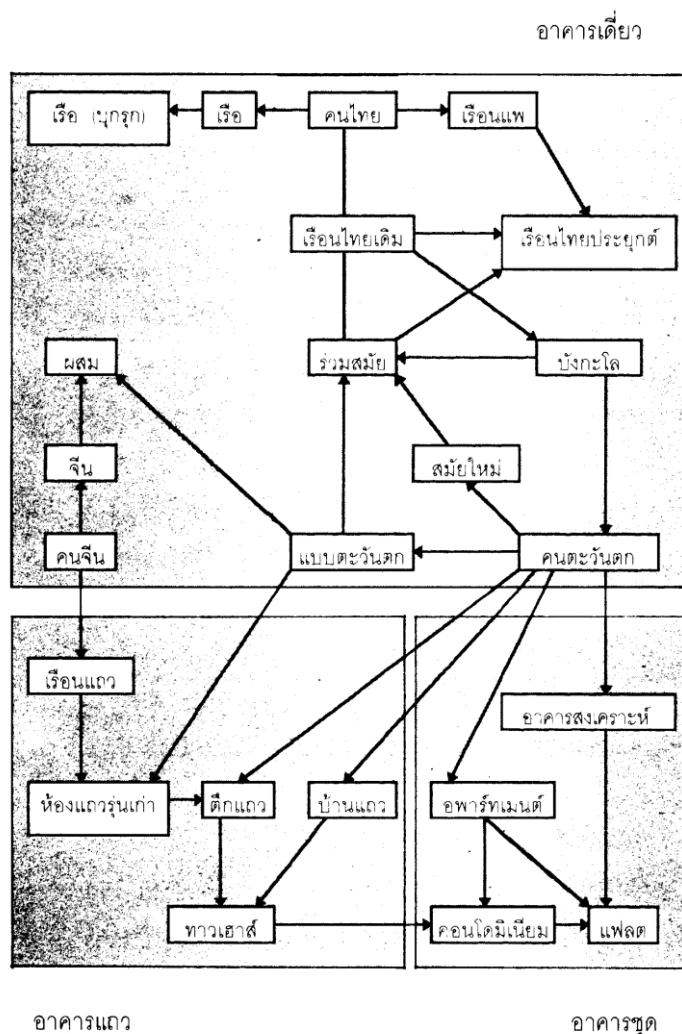


ภาพที่ 2.2 แสดงถึงปัจจัยที่มีผลต่อรูปแบบของบ้าน

สาระสำคัญเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงบ้านในเมืองจึงมีดังนี้

2.1.2 รูปแบบ

รูปแบบของบ้านในเมืองมีมากมายและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เริ่มตั้งแต่การอาศัยอยู่ในเรือนแพ เรือนไทยแบบดั้งเดิม บ้านแบบจีน ในยุคต้น มาเป็นบ้านแบบตะวันตก บ้านแบบผสม บ้านแบบบังกะโล บ้านเดี่ยวแบบต่างๆ รวมทั้งบ้านจัดสรรในปัจจุบัน บ้านในรูปแบบเรือนแถว เริ่มจากตึกแถว โรงเรือน ห้องแถวในยุคสมัยใหม่ มาเป็นอาคารพาณิชย์พักอาศัย และทาวน์เฮาส์ ในยุคปัจจุบัน บ้านที่เจ้าของอาศัยรวมกันหลายครอบครัวในอาคารหลังเดียวหลายชั้น ในยุคปัจจุบันมีทั้งอาคารสงเคราะห์ อพาร์ทเมนต์ สำหรับชาวต่างชาติ อาคารชุด คอนโดมิเนียม แฟลต ราคาลูก รูปแบบต่างๆ นี้ ล้วนเห็นได้ชัดเจนและกระจายปะปนอยู่ทั่วไป จนเป็นลักษณะของกรุงเทพฯ และยังเป็นแม่บทของการพัฒนาชุมชนเมืองอื่นทั่วประเทศ จากเรือนไทยในอดีต เปลี่ยนแปลงมาจนถึงคอนโดมิเนียมสูงระฟ้าในปัจจุบันนี้มีรูปแบบที่แตกต่างอย่างยิ่ง เช่น การอยู่อาศัยเหนือใต้ถุนโล่ง มาเป็นการอยู่อาศัยบนดินถึงการอยู่อาศัยเหนือหน่วยอื่นอีกหลายชั้นในอาคารสูง ลักษณะของที่อยู่อาศัยที่ประกอบด้วยเรือนขนาดเล็กหลายหลังสำหรับครัวเรือนหนึ่ง มาเป็นอาคารขนาดใหญ่หลังหนึ่งที่ประกอบด้วยที่อยู่อาศัยหลายครัวเรือน



ภาพที่ 2.3 แสดงถึงที่มาของบ้านในรูปแบบต่างๆ

บ้านแต่ละรูปแบบล้วนมีผลต่อวิถีชีวิตของผู้คนที่แปรเปลี่ยนเช่นกัน เช่นเดียวกับสถาปัตยกรรมประเภทอื่นมี *การนำเข้า* รูปแบบใหม่ตลอดเวลา โดยเฉพาะรูปแบบต่างถิ่น เช่น บ้านก่ออิฐถือปูนแบบจีน และแบบตะวันตกในระยะแรก และอเมริกาในระยะต่อมา มีแบบอย่าง Style มากมาย เช่นแบบเวนิซ Venetian ชนบทอังกฤษ English Cottage กฤหาสน์ฝรั่งเศส French Villa คาราวอเมริกา Califonian Style รวมทั้งแบบที่นิยมในขณะนี้คือ เทวสถานโรมัน Classical Architecture การนำเข้รูปแบบใหม่จะเป็นที่นิยมและยอมรับในสังคมไทยตลอดมา เป็นการเอาอย่างและตามแฟชั่น เพื่อให้แปลกตาไปจากผู้อื่น ทั้งการเลือกเอารูปแบบโดยรวมหรือเลือกเฉพาะบางส่วน วัสดุก่อสร้าง รูปร่าง รูปทรง การตกแต่งระดับประดา ขึ้นอยู่กับฐานะรสนิยม และสติปัญญาของผู้ออกแบบและเจ้าของบ้าน

ในขณะเดียวกันมี *การสูญเสีย* รูปแบบบ้านไปโดยสาเหตุต่างๆ กัน เช่น การอยู่อาศัยบนเรือ ในปัจจุบันกลายเป็นสิ่งรูกล้าทางน้ำสาธารณะ ผู้อยู่อาศัยจึงมีความผิดทางกฎหมายมีผลทำให้รูปแบบบ้านนี้ ที่ครั้งอดีต หนึ่งในสามของประชากรกรุงเทพฯ ใช้เป็นที่อยู่อาศัยสูญเสียไปทันที ที่

เหลืออยู่ก็ใช้สำหรับกิจกรรมอื่นๆ เช่น การรับประทานอาหาร การสังสรรค์ หรือการค้าขายชั่วคราว บ้านก่ออิฐแบบจีน บ้านทรงยุโรปที่มีรูปแบบสวยงาม ส่วนใหญ่ถูกรื้อทิ้งไปหมด เช่นเดียวกับเรือนไทยแบบประเพณีที่สร้างด้วยไม้ในอดีตกลายเป็นเพียงบ้านในฝัน เพราะขาดแคลนไม้และช่างฝีมือ และราคาก่อสร้างสูงกว่าบ้านแบบอื่น วัสดุก่อสร้างประเภทไม้ไผ่ ปูนฉาบ ลวดตาข่าย เสื่อมความนิยม ขณะที่การประดับบ้านด้วยไม้ฉลุ ไม้แกะสลัก ปูนปั้น เหล็กหล่อ ยังเป็นที่นิยมอยู่จนถึงปัจจุบัน

การแปรรูป ของรูปแบบบ้านต่างๆ ผสมผสานเปลี่ยนไปสู่รูปแบบใหม่ ต่อเนื่องสัมพันธ์กัน (แผนภูมิ 3) *ความกลมกลืน* ของรูปแบบบ้านต่างๆ ในอดีตนั้น มีมากกว่าในปัจจุบัน เพราะข้อจำกัดทางด้านวัสดุ และเทคโนโลยีการก่อสร้าง รวมทั้งสภาพสังคมทำให้ เรือ เรือนแพ เรือนไทย มีขนาด ความสูง สี สัน ใกล้เคียงเป็นหนึ่งเดียว ในขณะที่ภาพของเพิงที่ทำจากเศษวัสดุอยู่ใกล้บ้านเดี่ยว หรืออาคารชุดคอนโดมิเนียมสูงหลายสิบชั้นในปัจจุบันนั้น เกิด *ความแปลกต่าง* อย่างเห็นได้ชัด

2.1.3 ระบบการก่อสร้างและครอบครอง

การก่อสร้างบ้านโดยเฉพาะระบบการก่อสร้างเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน ในปัจจุบันการก่อสร้างบ้านนั้น เจ้าของเริ่มต้นโดยการว่าจ้างผู้ออกแบบและช่างรับเหมาคำเนินการ แทนการสร้างบ้านด้วยตนเองเช่นในอดีต การก่อสร้างบ้านกลายเป็นอาชีพเฉพาะ มีระบบกลไวยุ่งยากตามลักษณะสังคมเมืองที่ซับซ้อน มีบุคคลที่เกี่ยวข้องเพิ่มมากขึ้น จากระบบเดิมที่ผู้อยู่อาศัยและผู้สร้างเป็นบุคคลคนเดียวกัน มาสู่ระบบปัจจุบันที่ประกอบด้วยบุคคลต่างๆ ดังนี้

ผู้อยู่อาศัย – เจ้าของบ้าน ผู้เช่า ผู้เช่าซื้อ ฯลฯ

ผู้สร้าง – สถาปนิก วิศวกร นักผังเมือง ผู้จัดการโครงการ ช่างรับเหมา ช่างฝีมือ ช่าง

เทคนิค ช่างควบคุมงาน กรรมกร ฯลฯ

และยังมีบุคคลอื่นๆ เช่น

นักการเงิน – นายธนาคาร นักลงทุนตลาดหลักทรัพย์ ธนาคารอาคารสงเคราะห์ ฯลฯ

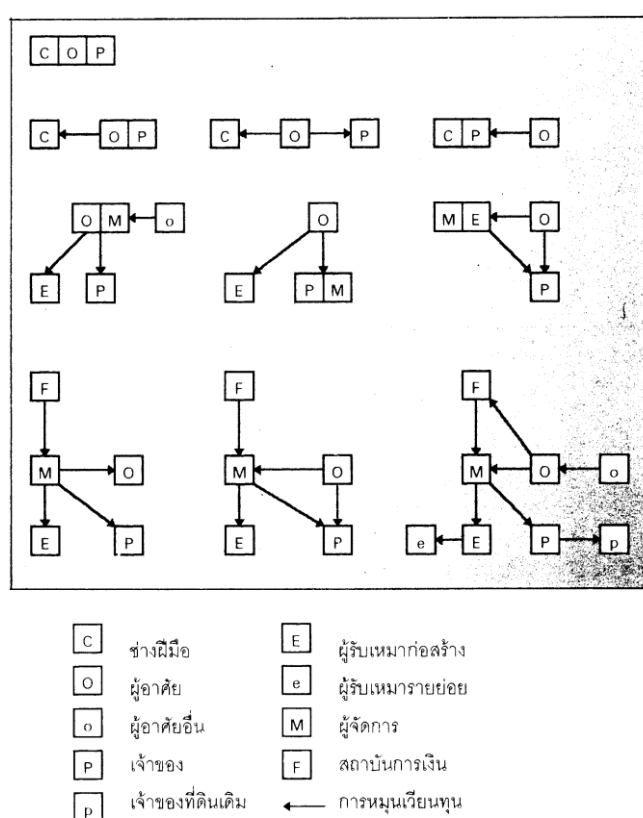
นักพัฒนาที่ดินและบ้าน – หน่วยงานรัฐบาล เทศบาลท้องถิ่น การเคหะแห่งชาติ

- หน่วยงานเอกชน เช่น บริษัทมหาชน บริษัทจำกัด ฯลฯ

การครอบครอง ซึ่งแต่เดิมนั้นผู้อยู่อาศัยมักจะเป็นเจ้าของที่ดินและบ้าน แต่ในปัจจุบันมีหลายลักษณะ ดังนี้

- แบบเจ้าของที่ดินและอาคาร
- แบบเจ้าของภายใต้สัญญาเช่าในช่วงเวลา
- แบบเจ้าของภายใต้สัญญาเช่าซื้อจากสถาบันการเงิน
- แบบเจ้าของเฉพาะพื้นที่และมีกรรมสิทธิ์ร่วมในทรัพย์สินส่วนกลาง

- แบบเช่าจากรัฐบาล เช่น อาคารสงเคราะห์ สวัสดิการที่อยู่อาศัยของหน่วยงาน
- แบบเช่าจากเอกชน
- แบบเช่าเฉพาะที่ดิน (ผู้อยู่อาศัยก่อสร้างอาคารบนที่ดินเช่าระยะยาว จากรัฐ และเอกชน เช่น กรมธนารักษ์ มูลนิธิ นิติบุคคล ฯลฯ)
- แบบเช่าห้อง ผู้อยู่อาศัยเช่าอยู่เพียงบางส่วนของอาคารเฉพาะหน่วยหรือห้อง
- แบบเช่าเวลา ผู้อยู่อาศัยเช่าอยู่เพียงชั่วระยะเวลา
- แบบอาศัยอยู่ โดยความยินยอมของเจ้าของที่ดินหรือเจ้าของอาคาร
- แบบอาศัยอยู่ โดยการบุกรุกอาคารหรือที่ดินของหน่วยงานราชการและเอกชน



ภาพที่ 2.4 แสดงถึงระบบการก่อสร้างบ้านที่เปลี่ยนแปลงไปโดยมีบุคคลที่เกี่ยวข้องเพิ่มมากขึ้น

2.1.4 สภาพเศรษฐกิจ

ความสัมพันธ์ระหว่างระบบเศรษฐกิจกับบ้านนั้นเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ เรือนไทยเดิมมูลค่าไม่สูงนัก อาศัยแรงงานญาติและเพื่อนบ้านช่วยก่อสร้าง มาเป็นระบบธุรกิจสังหาริมทรัพย์ในปัจจุบัน การซื้อสร้างบ้านกลายเป็นการออมทรัพย์ เป็นการลงทุน เป็นการเก็งกำไร เป็นธุรกิจผลตอบแทนสูง เป็นกิจการที่คนรุ่นใหม่นิยม เพราะสร้างชื่อเสียงพร้อมเงินกำไรอย่างรวดเร็ว อีกทั้งมีความเกี่ยวโยงไปถึงธนาคารและสถาบันการเงินประเภทอื่น อุตสาหกรรมการก่อสร้างบ้านกลายเป็นส่วนสำคัญของงานก่อสร้างรวม และอุตสาหกรรมวัสดุก่อสร้างของประเทศ สร้างงาน

ทั้งแรงงานช่างฝีมือในการก่อสร้างโดยตรง และการผลิตวัสดุก่อสร้าง รวมทั้งสินค้าต่อเนื่อง และบริการอื่นที่เกี่ยวข้องอีกมากมาย

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจส่งผลต่อบ้านมาโดยตลอด เช่น เมื่อเริ่มติดต่อค้าขายกับต่างประเทศยังผลให้มีการนำรูปแบบบ้านใหม่ๆ เช่น บ้านก่ออิฐแบบจีน บ้านตึกแบบยุโรป ในขณะที่เศรษฐกิจของประเทศทรุดตัวราวปี พ.ศ. 2480 ส่งผลให้รูปแบบของบ้านเรียบง่ายไม่หรูหรา การอพยพย้ายถิ่นของคนจากชนบทเข้าสู่เมือง เป็นปัจจัยเร่งให้เกิดบ้านแบบต่างๆ เช่น บ้านเช่า ห้องเช่า เพิงไม้ในสลัม เมื่อเศรษฐกิจของประเทศดีในช่วงสงครามเวียดนามเป็นผลให้เกิดห้องแถว และบ้านจัดสรรจำนวนมากยิ่งขึ้นเหมือนเช่นในปัจจุบันที่เกิดบ้านแบบคอนโดมิเนียม

2.1.5 การพัฒนาเมือง

เรื่องของการพัฒนาเมืองเป็นผลมาจาก หรือส่งผลไปถึงรูปแบบบ้านตลอดมา ด้วยบ้านนั้นเป็นองค์ประกอบสำคัญของเมือง เมื่อครั้งชุมชนเมืองตั้งถิ่นฐานอยู่ภายใต้เขตกำแพงเมือง หรือกระจายตัวริมทางน้ำ เรือ เรือนแพ และเรือนไทยริมน้ำ จึงเป็นภาพรวมของชุมชนเมืองทั่วไป เมื่อระบบสัญจรเปลี่ยนมาเป็นถนน ห้องแถวและบ้านเดี่ยวแบบต่างประเทศจึงเข้ามาแทนที่ กลายเป็นแบบอย่างชุมชนเมืองในทุกวันนี้ ชุมชนชานเมืองของหมู่บ้านจัดสรรแทนที่พื้นที่เกษตรกรรม ในขณะที่พื้นที่ใจกลางเมืองเปลี่ยนเป็นห้องแถวในยุคสมัยใหม่ มาเป็นอาคารชุดในยุคปัจจุบัน บริเวณเขตโรงงานอุตสาหกรรมมีอาคารชุดราคาถูก บ้านแถวสำหรับคนงาน ความหนาแน่นของประชากรและบ้านทำให้ความสมดุลของนิเวศวิทยาเปลี่ยนไป เกิดมลภาวะต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นอากาศ น้ำ เสียง รวมทั้งการทรุดตัว น้ำท่วม การขาดแคลนที่พักผ่อนหย่อนใจ ปัญหาสาธารณสุขโลก แสดงถึงปัญหาเรื่องบ้านแยกไม่ออกจากปัญหาของเมือง

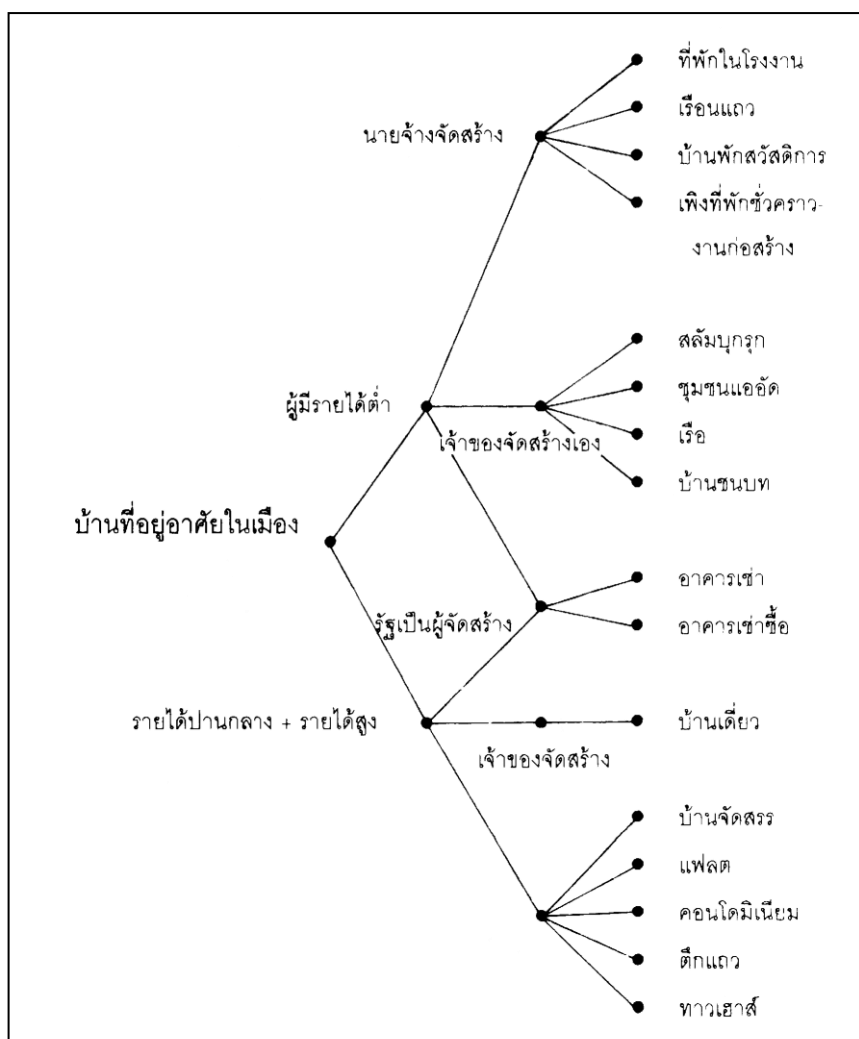
2.1.6 สังคมและวัฒนธรรม

ความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับสังคมและวัฒนธรรมนั้น ปรากฏชัดเจนด้วยเหตุที่ว่าบ้านมิได้เป็นเพียงเพิงพักพิงคุ้มภัยเท่านั้น แต่หากมีความหมายในระบบสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน ค่านิยมของคนในสังคมส่งผลต่อระบบการอยู่อาศัย เช่น การย้ายบ้านไปอยู่อาศัยชานเมือง ในแต่ละยุค สัมพันธ์กับการพัฒนาเมือง ตั้งแต่สาทร สุขุมวิท บางกะปิ บางนา บางบัวทอง และบางชัน เป็นความนิยมของผู้มีรายได้สูง ส่วนผู้มีรายได้ปานกลางหรือต่ำมีความจำเป็นต้องโยกย้ายเนื่องจากราคาที่ดินชานเมืองต่ำกว่าในเมือง รวมทั้งความต้องการเป็นเจ้าของที่ดินและบ้าน เร่งให้เกิดธุรกิจจัดสรรที่ดินช่วงปี พ.ศ. 2510 – 2530 เมื่อผู้มีรายได้ต่ำยอมรับการอยู่บ้านในอาคารชุด ส่งผลให้เกิดธุรกิจอาคารชุดแบบเช่า และคอนโดมิเนียมราคาถูกบริเวณชานเมือง รวมทั้งเรื่องขนาดของครอบครัว ลักษณะของครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยาย ตลอดจนวิถีชีวิตของผู้คนที่มิผลต่อการอยู่อาศัย

โดยเฉพาะประเด็นสำคัญที่น่าสนใจ ได้แก่ ความเป็นเจ้าของ สังคมไทยสมัยที่บ้านเมืองมีที่ดินว่างเปล่าอยู่ทั่วไป การเป็นเจ้าของบ้านเกิดพร้อมกับการสร้างบ้าน แม้ว่าเมื่อใช้ระบบศักดินาแล้วก็ตาม ขนาดของที่ดินยังไม่เท่ากับการควบคุมกำลังคนของขุนนางระดับชั้นต่างๆ ที่แปรผันไปกับการครอบครองที่ดิน การถือครองหรือความเป็นเจ้าของบ้านจึงเป็นเรื่องที่ทุกคนกระทำได้ แต่เมื่อบ้านเมืองเปลี่ยนไป ความเป็นเจ้าของบ้านกลายเป็นเรื่องยากและซับซ้อน มีความหมาย และแสดงฐานะสังคม ความต้องการเป็นเจ้าของบ้าน จึงมีความสำคัญต่อพัฒนาการที่อยู่อาศัยระบบบ้านจัดสรรทำให้ผู้มีรายได้น้อยปานกลางมีโอกาสมากขึ้นเมื่อรัฐบาลออกกฎหมายอาคารชุด โดยมุ่งหวังเพียงเรื่องการถือสิทธิครองตัวบ้านและที่ดิน แต่มีผลในเรื่องความเป็นเจ้าของ เพราะลักษณะการอยู่อาศัยไม่แตกต่างจากการเช่า การแก้ปัญหาการขาดแคลนที่อยู่อาศัยของรัฐบาลไม่บรรลุผล เพราะแม้ผู้มีรายได้น้อยยังมีความต้องการ การเป็นเจ้าของมากกว่าการเช่าอยู่ในอาคารสงเคราะห์ เป็นต้น

แม้ว่า การเปลี่ยนย้าย บ้านเป็นเรื่องค่อนข้างใหม่ในสังคมไทย อันมีผลต่อระบบที่อยู่อาศัยโดยรวม ทั้งในด้านอุปสงค์อุปทานในตลาด เดิมนั้นผู้คนจะย้ายถิ่นต่อเมื่อมีศึกสงคราม ภัยธรรมชาติ หรือการย้ายไปสร้างครอบครัวใหม่กับเครือญาติฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ในปัจจุบันคนรุ่นใหม่ นิยมย้ายจากบ้านเดิมของพ่อแม่ไปเช่าอยู่เป็นอิสระในห้องพักขนาดเล็ก และย้ายไปบ้านใหม่ที่ใหญ่กว่า เมื่อเริ่มมีครอบครัว หรือมีบุตร และย้ายไปบ้านพักต่างจังหวัดเมื่อเข้าสู่วัยชรา

สังคมและวัฒนธรรมไทยสร้างค่านิยมเกี่ยวกับบ้านเป็น เครื่องชี้ฐานะ ของผู้ครอบครอง การจำแนกประเภทของบ้านจึงนำไปสู่การแบ่งชนชั้นในสังคมไปโดยปริยาย ได้แก่ การครอบครองแบ่งระดับเป็นเจ้าของ ผู้เช่า และผู้บุกรุก รูปแบบของบ้านที่แบ่งระหว่าง คลุหาสน์ – บ้านจัดสรร คอนโดมิเนียม – แฟลต ห้องแถว – ทาวน์เฮาส์ บ้านไม้ – สลัม ดูได้จากคำที่ใช้เรียกขาน บ้านรูปแบบเดียวกันแต่นัยสำคัญต่างกัน แม้แต่ตำแหน่งที่ตั้งบ้านก็ชี้แสดงฐานะเจ้าของ เช่น ผู้มีฐานะร่ำรวยอยู่ใกล้ศูนย์กลางเมืองหรือหากอยู่ไกลออกไปจะเป็นในบริเวณชานเมือง ริมน้ำ สนามกอล์ฟ และทะเลสาป ผู้มีฐานะปานกลางอยู่บริเวณชานเมือง ผู้มีฐานะต่ำอยู่ในศูนย์กลางเมืองหรือชานเมืองอย่างแออัด เชื้อชาติของผู้อยู่อาศัยมีความสัมพันธ์กับรูปแบบบ้าน เช่น เชื้อสายไทยพบว่าอยู่อาศัยในเรือ เรือนแพ เรือนไทย และบ้านเดี่ยว คนเชื้อสายจีนอยู่ตึกแถว ทาวน์เฮาส์ และอาคารชุด เป็นต้น



ภาพที่ 2.5 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างผู้อยู่อาศัยกับรูปแบบของบ้าน

2.1.7 กฎหมายและการเมือง

กฎหมายและการเมืองนั้นโดยทั่วไปเข้าใจว่ามีความสัมพันธ์กับปัญหาบ้านสำหรับผู้มีรายได้ต่ำหรือปัญหาชุมชนแออัดเท่านั้น ทั้งที่นโยบายของรัฐ พระราชบัญญัติและข้อกำหนดต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการที่อยู่อาศัย ล้วนมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงบ้านอย่างมาก ตัวอย่างเช่น

ในสมัยรัชกาลที่ 4 และ 5 เมื่อมีพระราชโอรสนำประเทศไปสู่ความทันสมัย ทัดเทียมอารยะประเทศในตะวันตก ส่งผลไปถึงการเกิดรูปแบบของบ้าน มีการสร้างบ้านแบบตะวันตก เมื่อรัฐบาลมีนโยบายยอมรับคนไทยเชื้อสายจีนมากขึ้น ยินยอมให้มีการถือครองที่ดินได้ ทำให้เกิดอุปสงค์ของที่ดินและบ้านมากขึ้น เมื่อปัญหาความขาดแคลนที่อยู่อาศัยปรากฏเด่นชัด จากจำนวนแหล่งเสื่อมโทรมในชุมชนเมือง ทำให้แผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมแห่งชาติเริ่มครอบคลุมถึงเรื่องบ้าน ตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 มีแผนงานจัดตั้งองค์กรของรัฐขึ้นมารับผิดชอบโดยตรง ฉบับที่ 5 มีนโยบายที่อยู่อาศัยทั้งในเขตเมืองและชนบท รวมทั้งนโยบายทางรัฐบาลปัจจุบันยกระดับการอยู่

อาศัยของประชาชน ส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศ และการยินยอมให้ชาวต่างชาติถือกรรมสิทธิ์ในอาคารชุดได้ ทำให้อุปสงค์ของอาคารชุดแบบหุรรหาเพิ่มมากขึ้น

ตัวอย่างพระราชบัญญัติต่างๆ ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบบ้าน เช่น ประกาศคณะปฏิวัติที่ 286 (ปว 296) เกี่ยวกับการจัดสรรที่ดิน เนื่องจากปัญหาการถือครองในธุรกิจการจัดสรรที่ดิน แม้มีผลค่อนข้างล่าช้าแต่ทำให้การจัดสรรที่ดินลดน้อยลง เปลี่ยนมาเป็นธุรกิจบ้านจัดสรรในเวลาต่อมา เช่นเดียวกันเมื่อเพิ่มข้อกำหนดในการจัดสรรบ้านและที่ดิน ทำให้เกิดธุรกิจสวนเกษตรเพื่อเลี้ยงข้อกำหนดต่างๆ เมื่อมีข้อกำหนดเกี่ยวกับการเช่าบ้านเพื่อให้การเช่าเป็นระบบ และผู้เช่าได้รับการคุ้มครองกลับทำให้กิจการบ้านเช่าลดน้อยลง หรือเมื่อทางรัฐบาลดำเนินตามแนวคิดแบบตะวันตก กำหนดให้บ้านที่สร้างด้วยวัสดุไม้ ซึ่งไม่ทนทาน ไม่มีการแบ่งเป็นห้องอย่างชัดเจน ไม่มีห้องน้ำห้องส้วมภายในว่าเป็นบ้านที่ต่ำมาตรฐานไม่เหมาะกับการอยู่อาศัย ทำให้บ้านไม้แบบดั้งเดิมที่เหลืออยู่ ซึ่งสภาพเก่าผุพังเนื่องจากอายุวัสดุ หรือต่อเติม หรือสร้างเพิ่มอย่างอิสระ เมื่อรวมเพิงพักที่ก่อสร้างอย่างง่าย ๆ ปะปนในพื้นที่กลายเป็นชุมชนหนาแน่น ทรุดโทรม เรียกว่า สลัม หรือเมื่อเปลี่ยนแนวคิดใหม่เรียกว่า *แหล่งเสื่อมโทรม* หรือ *ชุมชนแออัด* ในปัจจุบัน

สรุปนโยบายของรัฐที่เกี่ยวกับบ้านมีดังนี้

แบบยถากรรม นโยบายที่อยู่อาศัยไม่ชัดเจน ให้นหน่วยงานของรัฐแต่ละแห่งแบ่งความรับผิดชอบออกกฎหมาย หรือข้อกำหนด ทำให้ล่าช้าเกินที่จะแก้ปัญหา รวมทั้งไม่สนับสนุนด้านงบประมาณอย่างพอเพียง

แบบสังคมสงเคราะห์ นโยบายเน้นการส่งเสริมอาคารสงเคราะห์ ให้เช่าโดยถือเป็นสวัสดิการ ข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ และผู้มีรายได้ต่ำ

แบบทุนนิยม นโยบายส่งเสริมอาคารสงเคราะห์แบบเช่าซื้อ การกำหนดรูปแบบและลักษณะของบ้านขึ้นอยู่กับฐานะการเงินของผู้อยู่อาศัย ให้การเคหะแห่งชาติเป็นรัฐวิสาหกิจ หารายได้เลี้ยงตัวเอง

บทสรุป ปัจจัยต่างๆ อันได้แก่ รูปแบบ ระบบการก่อสร้างการครอบครอง สภาพเศรษฐกิจ การพัฒนาเมือง สังคมและวัฒนธรรม กฎหมายและการเมือง ล้วนมีผลหรือได้รับผลโดยตรงและโดยอ้อมต่อการเปลี่ยนแปลงบ้านในยุคสมัยต่างๆ วิวัฒนาการบ้านในเมืองแสดงภาพชัดเจนว่า อยู่นอกเหนือกฎเกณฑ์ ทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่ง โดยเฉพาะทฤษฎีตะวันตก มีขบวนการที่ซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ซึ่งไม่ว่าจะเป็นผลดีหรือผลร้ายต่อบ้านเมืองโดยรวมต้องยอมรับว่าการแก้ปัญหา หรือพิจารณาเรื่องบ้านโดยไม่ครอบคลุมบริบทของไทยอย่างลึกซึ้งและกว้างขวาง ย่อมไม่สามารถแก้ปัญหาได้อย่างแท้จริง

2.1.8 หน้าที่ใช้สอยต่างๆ ของบ้าน

1. ห้องรับแขกและนั่งเล่น

ห้องรับแขกเป็นศูนย์กลางของสังคมในบ้าน และเป็นห้องที่ทุกคนคิดที่จะตกแต่งให้สวยงามมากที่สุด เพราะเป็นห้องที่ไม่ได้ใช้เฉพาะคนในบ้าน แต่เป็นที่ต้อนรับแขกที่มาเยือน ห้องรับแขกจะสะท้อนรสนิยม ความสนใจ และเป็นสัญลักษณ์ของเจ้าของบ้าน มีการใช้ห้องนี้ทำกิจกรรมร่วมกันหลายอย่าง เช่น รับรองแขก พักผ่อน อ่านหนังสือ ทำงาน ดูโทรทัศน์ ฟังวิทยุ และอยู่ร่วมกันระหว่างครอบครัว

การออกแบบห้องรับแขก จะต้องศึกษาว่าเป็นห้องที่ใช้สำหรับสมาชิกครอบครัวกี่คน ความต้องการของครอบครัวจะแปรเปลี่ยนไปตามแต่ละสมาชิกในบ้าน จะค้นพบว่า คนในบ้านต้องการอะไรในห้องนี้บ้าง การออกแบบควรเริ่มต้นจากการถามอายุ เพศ และสิ่งที่สนใจทำประจำวัน จำนวนแขกผู้มาเยี่ยมบ่อยๆ ประมาณกี่คน ของที่ต้องการตั้งโชว์ ส่วนติดต่อกับห้องอื่น โดยรอบห้อง

นอกจากเป็นบริเวณถึงสาธารณะหรือเป็นที่รับแขกแล้ว ยังคงเป็นห้องพักผ่อนสถานที่ส่วนตัวของคนในบ้านที่เงียบสงบ การออกแบบจะต้องรวมการสนองประโยชน์ใช้สอยหลายประเภทให้ได้ดีภายในพื้นที่ขนาดเล็ก

ห้องรับแขกและนั่งเล่นควรเป็นห้องที่สดใส ไม่ว่าจะนั่งพูดคุยกับผู้ใหญ่หรือเล่นเกมสื่อกับเด็ก ภายในห้องมีการใช้งานที่เปลี่ยนไปตามช่วงเวลา การจัดที่นั่งควรเปิดโอกาสให้เคลื่อนย้ายได้ เมื่อมีคนจำนวนน้อยจัดรวมกันเพียงกลุ่มเดียว ถ้ามีคนจำนวนมากสามารถเสริมเก้าอี้ได้อีกรูปแบบหนึ่ง

ตำแหน่งของห้องรับแขกควรจะอยู่ติดกับโถงทางเข้าบ้านด้านหน้า เพื่อให้แขกเข้าถึงได้สะดวก และมีทางติดต่อกับห้องรับประทานอาหารหรือเฉลียง ที่สามารถเปลี่ยนสถานที่ออกไปนั่งคุยภายนอกห้องได้ในเวลาเย็น การใช้งานซึ่งรวมไปถึงกิจกรรมอื่น ได้แก่ นั่งเล่น ซึ่งจะรวมกับส่วนรับแขกสำหรับบ้านขนาดเล็ก ห้องจึงควรถ่ายเทอากาศได้สะดวก ไม่ปิดทึบมีช่องเปิดทางด้านทิศใต้เพื่อรับลม และช่องเปิดอย่างน้อยอีกด้านหนึ่งเพื่อให้ลมออกจากห้องการเปิดช่องเปิดสู่เฉลียงควรใช้ประตูขนาดใหญ่เพื่อเชื่อมต่อบริเวณภายในบ้านและภายนอกให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เฉลียงควรอยู่ทิศเหนือหรือทิศตะวันออกเพื่อไม่ให้แสงรบกวนในเวลาบ่าย เฉลียงที่อยู่ทางทิศใต้ควรปลูกต้นไม้บังแดดอ่อนได้ด้วย

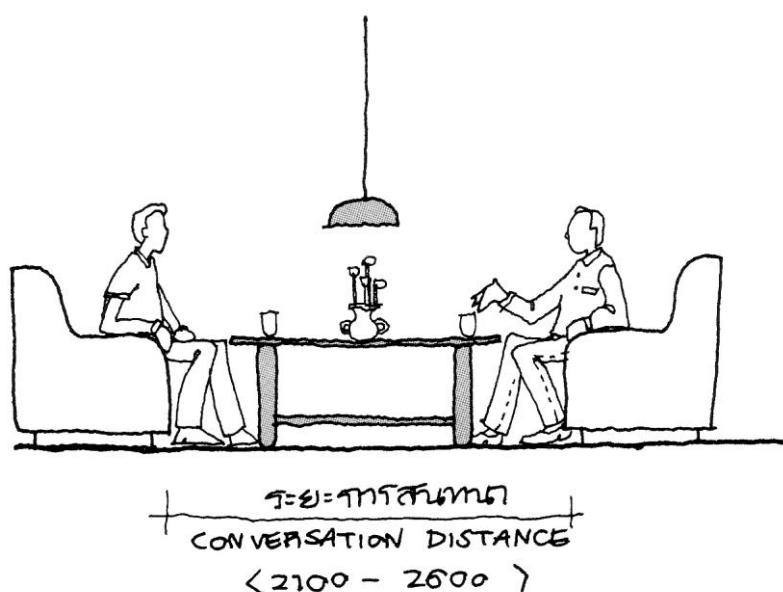
การจัดแผนผัง ก่อนอื่นควรพิจารณาจัดกลุ่มพฤติกรรมของผู้ใช้ห้องว่า สามารถอยู่ร่วมกันได้หรือแยกกันแต่ละส่วน เช่น ส่วนรับแขก ส่วนนั่งเล่นเด็ก ส่วนพักผ่อนผู้ใหญ่ ทั้งสามส่วนนี้เกิดจากการแยกกิจกรรมที่ต่างกัน ไม่ให้รบกวนกันโดยตรง แต่ยังคงเชื่อมโยงพื้นที่ได้ด้วยสายตา ซึ่งช่วยให้พื้นที่ห้องดูกว้างขวางกว่าการแบ่งด้วยผนัง หรือค้ำสูง ซึ่งจะทำให้ห้องดูอึดอัดโดยเฉพาะบ้านที่ไม่มีเครื่องปรับอากาศ

เมื่อตัดสินใจแบ่งกลุ่มการใช้งาน ได้ผลตามความต้องการของผู้ใช้แล้ว จะต้องพิจารณาถึงเส้นทางติดต่อจากห้องรับแขกกับห้องอื่นๆ โดยรอบ ซึ่งเป็นเส้นทางการสัญจรหลัก เช่น ห้องรับประทานอาหาร โถงทางเข้า เถลิง เป็นต้น เส้นทางจากห้องหนึ่งไปสู่อีกห้องหนึ่งนี้ เป็นบริเวณที่ไม่ควรจัดวางกลุ่มเฟอร์นิเจอร์ขวางเส้นทาง เพราะจะเป็นการรบกวนการใช้งานของผู้ที่ต้องการเดินผ่านไปยังห้องอื่น

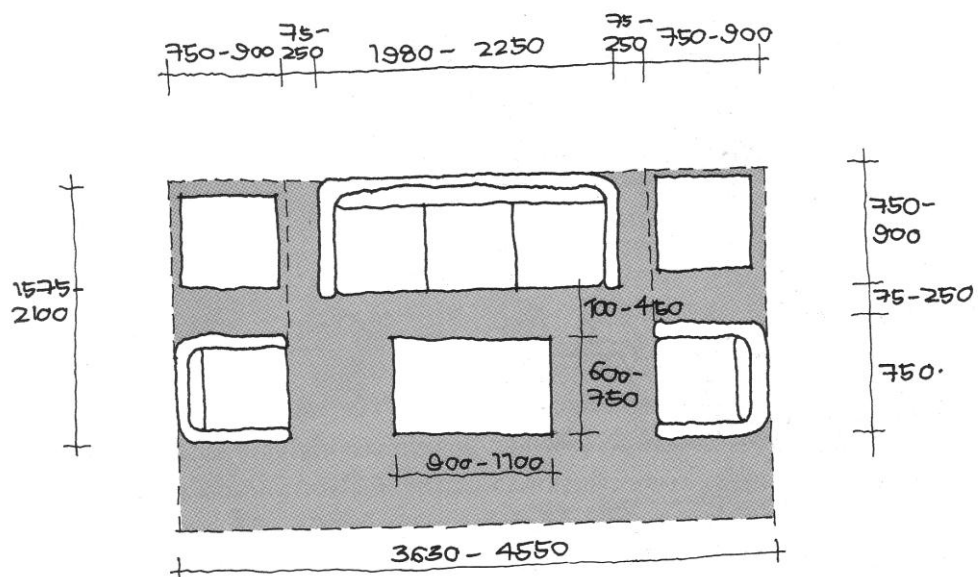
เส้นทางเดินที่สำคัญรองลงไปคือ จากประตูทางเข้าไปยังส่วนต่างๆ ภายในห้องบริเวณนั่งๆ นอนๆ ดูโทรทัศน์ บริเวณพักผ่อนของผู้ใหญ่ บริเวณที่นั่งเล่นของเด็กและเส้นทางระหว่างกลุ่มต่อกลุ่ม เส้นทางแสดงการติดต่อจะทำให้เห็นว่ากลุ่มเฟอร์นิเจอร์กลุ่มใดที่คนในบ้านและนอกบ้านใช้มากที่สุด ส่วนนั้นควรอยู่ใกล้ทางเข้าหลักของบ้าน การพิจารณาเส้นทางติดต่อนี้ช่วยให้ผู้ออกแบบได้เห็นถึงการจัดวางส่วนการใช้งาน ว่าส่วนใดควรอยู่ต่อเนื่องกับส่วนใด ถ้ายังเห็นถึงความติดขัดระหว่างความสัมพันธ์ของส่วนต่างๆ หมายความว่า แผนผังการใช้งานอาจจะมีปัญหาและอาจจะต้องเปลี่ยนแปลงภายหลัง

การจัดกลุ่มเฟอร์นิเจอร์เป็นส่วนๆ นอกจากคำนึงถึงเส้นทางติดต่อแล้วต้องพิจารณาถึงประเภทการใช้งานว่ารบกวนกันหรือไม่ ควรอยู่ติดกันหรือควรแยกห่างจากกันด้วยเส้นทางการติดต่อระหว่างห้อง หรือด้วยเฟอร์นิเจอร์ เป็นต้น

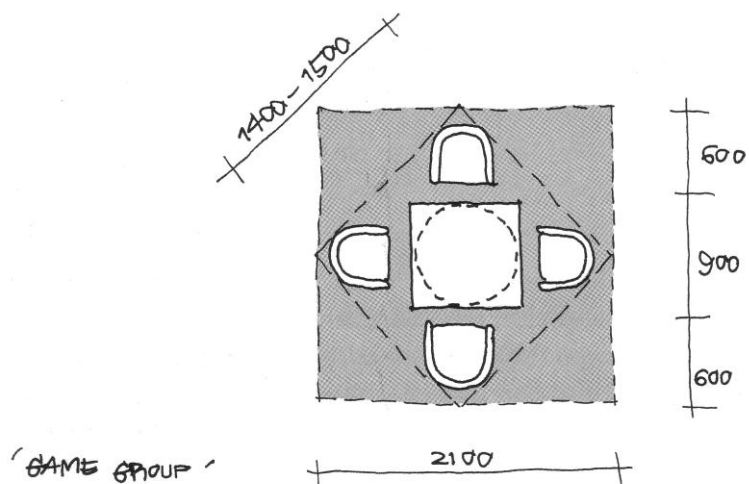
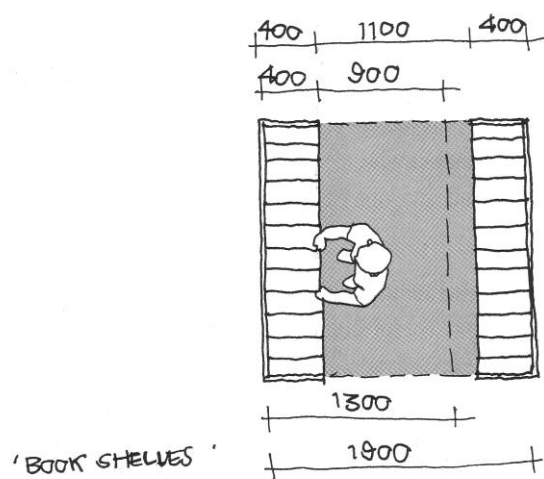
ในบ้านขนาดใหญ่ ห้องรับแขกจะแยกจากห้องนั่งเล่นโดยเด็ดขาด ห้องรับแขกจะใช้สำหรับรับแขกเพียงอย่างเดียว ส่วนห้องนั่งเล่นจะใช้สำหรับกิจกรรมที่ไม่เป็นระเบียบแบบแผน เช่น ดูโทรทัศน์ ฟังเพลง และพูดคุยกันระหว่างคนในครอบครัว



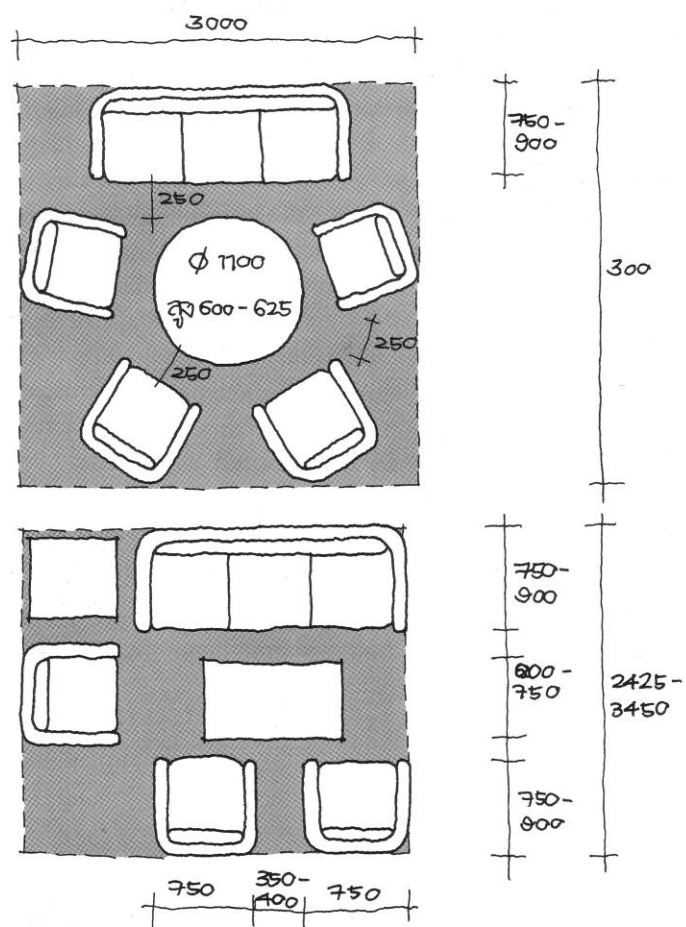
ภาพที่ 2.6 แสดงระยะของการสนทนาในห้องรับแขก



ภาพที่ 2.7 แสดงระยะต่างๆ ของชุดรับแขก



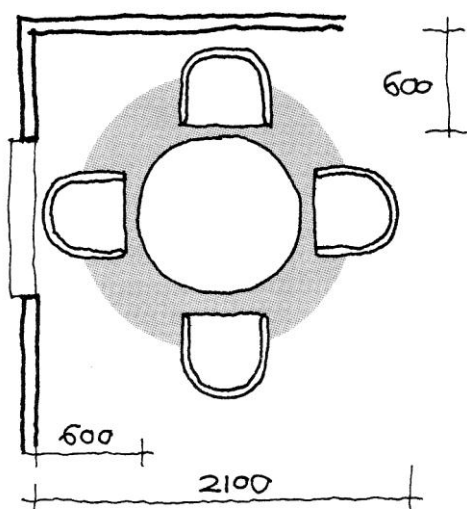
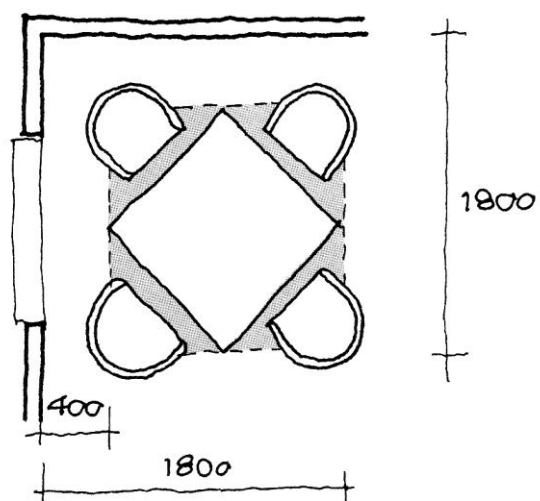
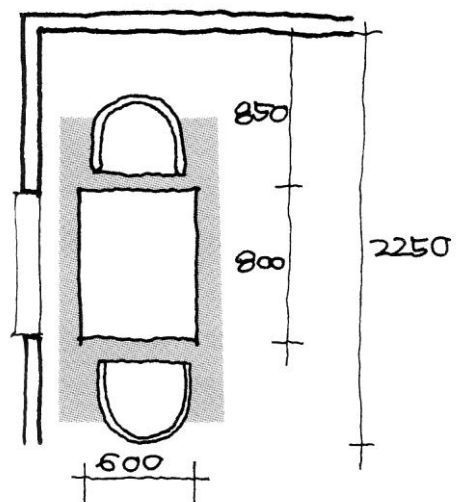
ภาพที่ 2.8 แสดงระยะของชั้นหนังสือ และที่นั่งเล่นเกม



ภาพที่ 2.9 แสดงระยะและเปรียบเทียบการจัดระหว่างโต๊ะกลางแบบกลมกับแบบสี่เหลี่ยม



ภาพที่ 2.10 แสดงทัศนียภาพของห้องรับแขกแบบโต๊ะกลางแบบกลม



ภาพที่ 2.11 แสดงการจัดมุมพักผ่อนในลักษณะต่างๆ

2. ห้องรับประทานอาหาร

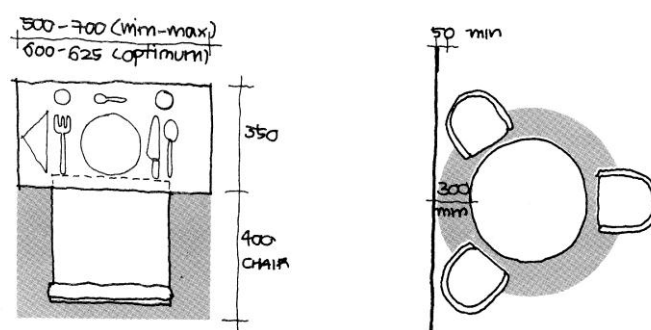
ห้องรับประทานอาหารควรอยู่ใกล้หรือติดกับห้องรับแขก ซึ่งอาจจะใช้เป็นห้องนั่งเล่นด้วย เพราะกิจกรรมที่เกิดขึ้นในห้องทั้งสองนี้เป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่อง ปกติในวันหยุดคนเรารับประทานอาหารถึงสามมื้อ เมื่อเสร็จการรับประทานอาหารแต่ละมื้อแล้ว สมาชิกในบ้านจะนั่งดูโทรทัศน์หรือนั่งคุยกันในห้องนั่งเล่นที่อยู่ข้างเคียง อีกทิศทางหนึ่งที่จะต้องติดต่อกับห้องรับประทานอาหารได้แก่ เส้นทางรับและส่งอาหารจากครัวสู่ห้องเตรียมอาหารเพื่อส่งมายังห้องรับประทานอาหารที่หนึ่ง

การรับประทานอาหารบางคนชอบรับประทานอาหารอย่างมีระเบียบ นั่งโต๊ะที่จัดเรียบร้อยภายในห้องและเสิร์ฟอาหารเป็นลำดับ บางคนรับประทานอาหารในห้องรับแขกโดยจัดกลุ่มเฟอร์นิเจอร์รับประทานอาหารไว้คนละด้าน แต่ละบ้านต้องวางแผนให้รับประทานอาหารในสถานที่ที่พอใจ สบายทั้งร่างกายและสายตา

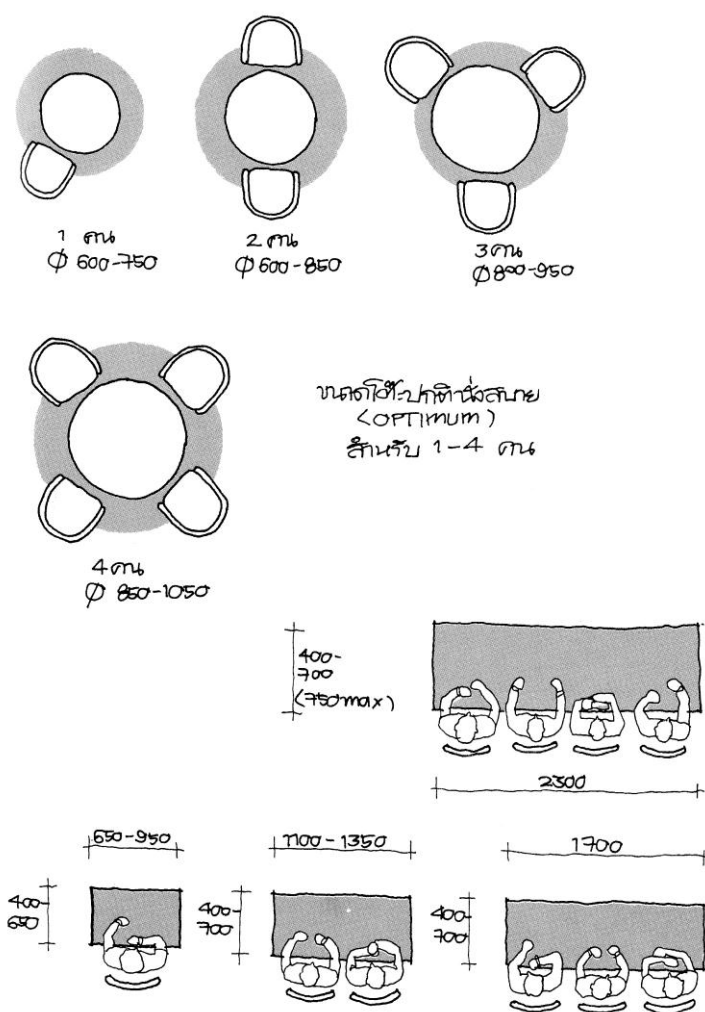
เหมือนการตกแต่งห้องอื่นๆ สิ่งที่ดีที่สุดคือสิ่งที่สบายที่สุด รูปแบบอาคารตกแต่งผสมผสานกันได้ โดยให้มีรูปแบบ (style) ใดรูปแบบหนึ่งมีมากกว่า อีกแบบหนึ่งเพียงส่วนน้อย ซึ่งจะเป็นจุดสนใจ หรือเป็นเพียงเฟอร์นิเจอร์ชิ้นพิเศษในห้อง แต่การใช้เฟอร์นิเจอร์ผสมผสานนี้จะต้องพิจารณาถึงเส้นและสัดส่วนที่ดีของเฟอร์นิเจอร์ชิ้นนั้น และ โดยรวมกับเฟอร์นิเจอร์อื่นในห้องด้วย

ทางเลือกของการตกแต่งเฟอร์นิเจอร์เป็นรสนิยมส่วนตัว และได้รับอิทธิพลจากรูปแบบของบ้านส่วนรวม ห้องอาหารนี้มักจะใช้เป็นห้องรับรองแขกด้วย จุดเด่นของห้องต้องอยู่ที่โต๊ะอาหาร ส่วนอื่นเป็นส่วนประกอบ

การออกแบบห้องรับประทานอาหารที่เริ่มไปพร้อมกับการออกแบบบ้าน ผู้ออกแบบจะต้องสอบถามผู้อยู่อาศัยว่า อาหารประจำวันที่รับประทานเป็นอาหารประเภทใด บางบ้านนิยมอาหารฝรั่ง บางบ้านนิยมอาหารไทยหรืออาหารจีน และอาหารมื้อที่ทุกคนในบ้านพร้อมหน้ากันมากที่สุดได้แก่ อาหารมื้อเย็น การจัดห้องหรือเลือกโต๊ะอาหารควรคำนึงถึงประเภทของอาหารเย็นมากกว่ามื้ออื่นๆ



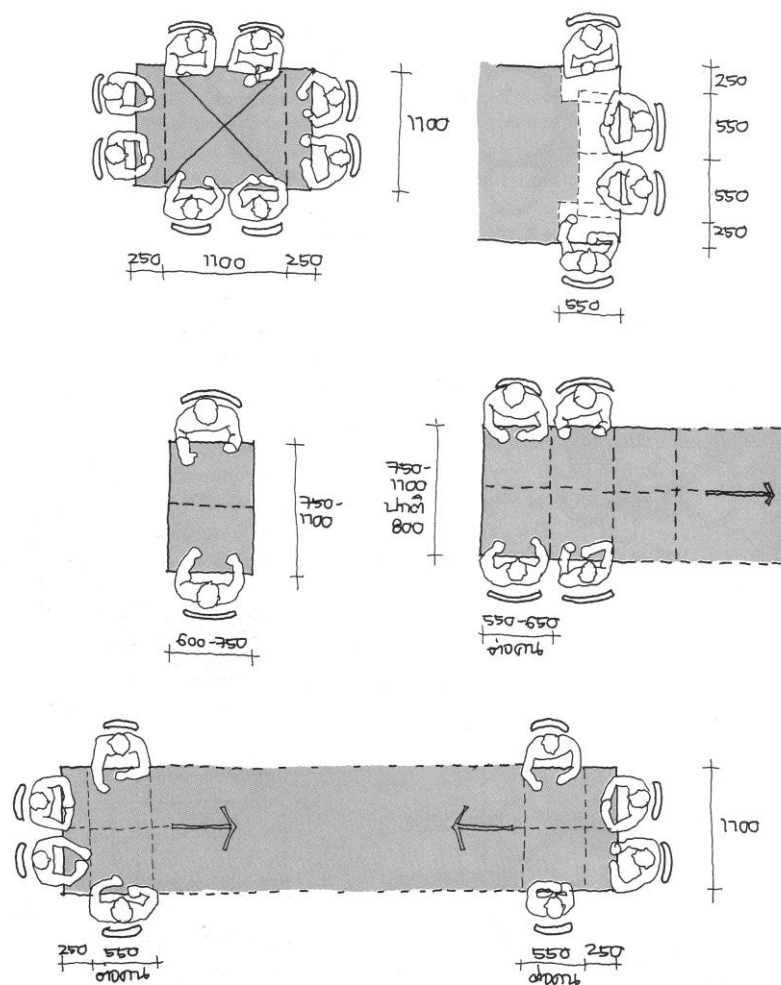
ภาพที่ 2.12 แสดงระยะของที่นั่งรับประทานอาหาร



ภาพที่ 2.13 แสดงระยะของที่นั่งรับประทานอาหารตามจำนวนคน



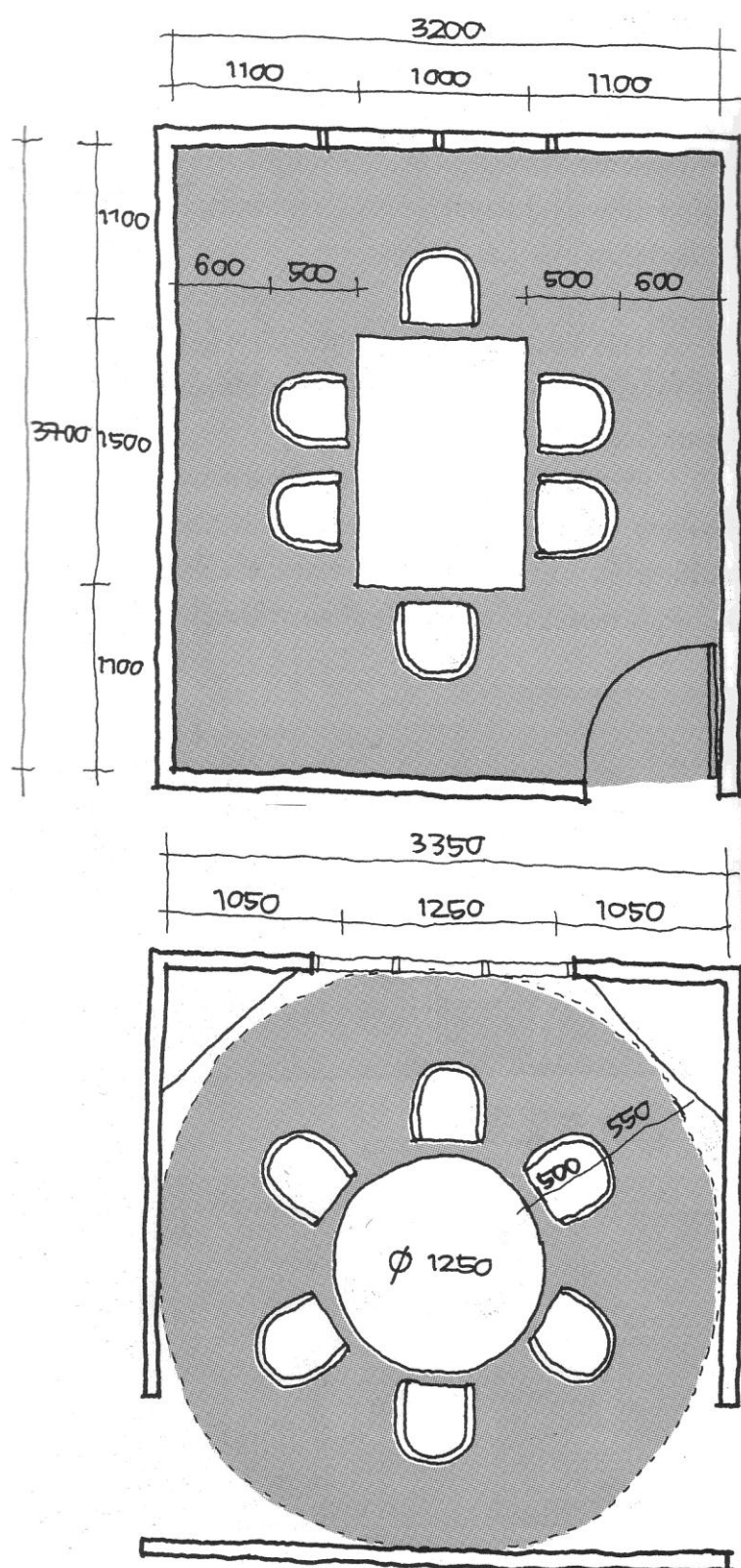
ภาพที่ 2.14 แสดงทัศนียภาพของห้องรับประทานอาหารแบบโต๊ะกลม 6 ที่นั่ง



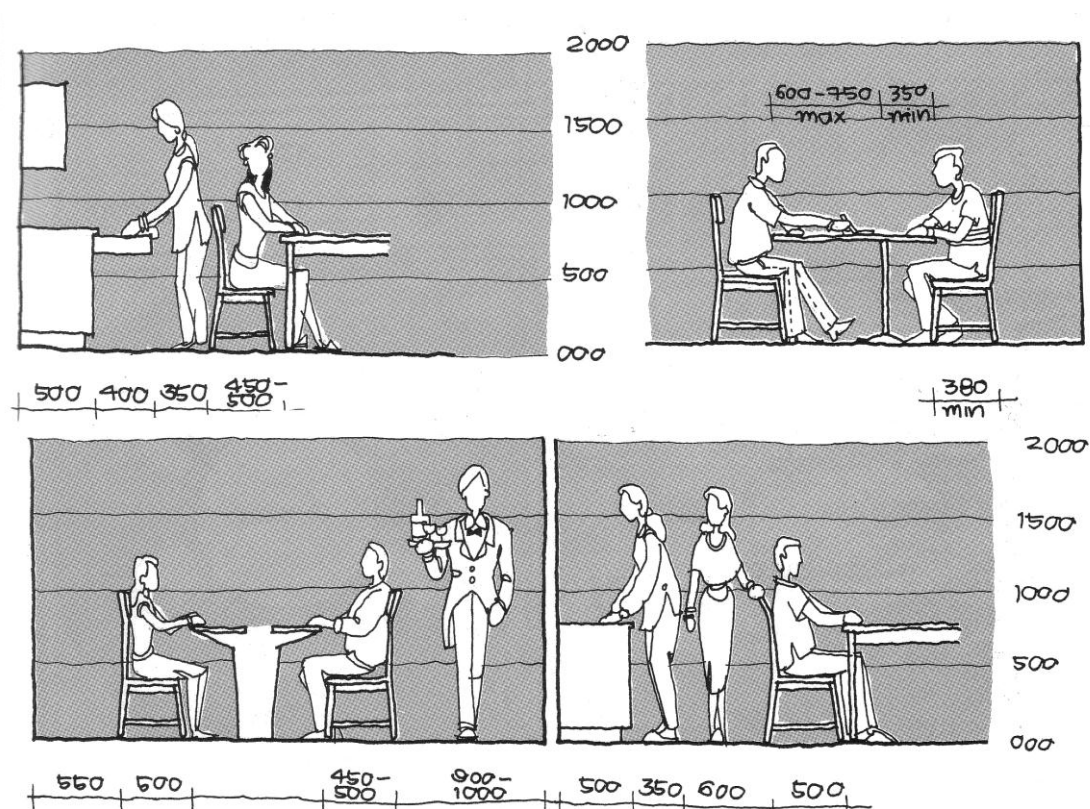
ภาพที่ 2.15 แสดงระยะ พื้นที่ และการจัดที่นั่งโต๊ะรับประทานอาหาร



ภาพที่ 2.16 แสดงทัศนียภาพของห้องรับประทานอาหารแบบโต๊ะสี่เหลี่ยมผืนผ้า 8 ที่นั่ง



ภาพที่ 2.17 แสดงระยะ และพื้นที่ของห้องรับประทานอาหาร 6 ที่นั่ง แบบโต๊ะกลมและสี่เหลี่ยม



ภาพที่ 2.18 แสดงระยะ และระดับต่างๆ ของห้องรับประทานอาหาร

3. ห้องเตรียมอาหาร

ห้องเตรียมอาหารเป็นห้องที่ไม่จำเป็นสำหรับบ้านขนาดเล็ก เช่น ทาวน์เฮาส์ (Town House) บ้านขนาดเล็กจะใช้ห้องครัวเป็นห้องเตรียมอาหารไปในเวลาเดียวกันโดยให้สถานที่ตั้งต่อเนื่องกับห้องรับประทานอาหารโดยตรง แต่มีประตูกันกลิ่นรบกวนขณะปรุงอาหารอยู่ในครัวนั้น

ส่วนเตรียมอาหารในบ้านขนาดกลาง อาจจะเปิดโล่งเพื่อเชื่อมโยงเนื้อที่ให้ต่อเนื่องกับส่วนรับประทานอาหาร โดยใช้เคาน์เตอร์กันบังสายตาเท่านั้นก็พอและมีส่วนเปิดเหนือเคาน์เตอร์เพื่อส่งอาหารได้สะดวก

ในบ้านขนาดใหญ่ ห้องรับประทานอาหารมีขนาดใหญ่และเป็นสัดส่วนชัดเจนอยู่แล้ว ห้องเตรียมอาหารจึงควรจะค่อนข้างมืดซิด มีผนังและประตูปิดได้แยกส่วนรับประทานอาหารเด็ดขาด กันการมองเห็นจากภายนอกโดยตรง แต่บริเวณประตูมักจะมีช่องกระจกเล็กๆ มองทะลุได้

กิจกรรมในส่วนเตรียมอาหาร ได้แก่ การจัดอาหารใส่จานชาม ที่บางครั้งจะยกขึ้นมาทั้งหมด เช่น แกงจืด ที่อาจจะต้องอุ่นหากรับประทานช้ากว่ากำหนด และตัดแบ่งเป็นถ้วยๆ เมื่อเสิร์ฟอาหารควาเรียบร้อยแล้วจะต้องเตรียมของหวานที่ส่งมาจากครัวหรือปอกผลไม้ในบริเวณนี้

อาหารที่รับประทานแล้วจะถูกถ้ำเลียงกลับเข้าสู่บริเวณพักอาหารเช่นเดิมและส่งต่อไปสู่ครัว จาน ชาม ช้อนส้อม ของใช้ประจำของผู้รับประทานแต่ละคนจะจัดล้างที่บริเวณเตรียมอาหารนี้ และเก็บเข้าสู่ตู้ให้เรียบร้อย เตรียมไว้เพื่อจะนำมาใช้ในมือต่อไป ไม่จำเป็นต้องส่งไปล้างที่ครัว

เส้นทางถ้ำเลียงอาหารจากครัว ผ่านประตูตามทางบริการเข้าสู่ในบ้าน อาหารที่ทำสำเร็จจากครัวนี้จะนำไปพักบริเวณ “เตรียมอาหาร” เพื่อจัดตกแต่งเพิ่มเติมได้ หรืออาหารที่จัดมาจากครัวเรียบร้อยแล้วจะนำไปวางบนโต๊ะอาหารทันทีที่ทำได้สะดวกโดยไม่ต้องถือเดินผ่านเข้าไปในบริเวณเคาน์เตอร์ ที่ผู้อื่นกำลังดักหรือจัดอาหารอยู่ จากประตูทางบริการที่นำอาหารมาจากครัวนี้ไม่ควรมองเห็นไปถึงครัวได้จากโต๊ะอาหารโดยตรง เพราะจะทำให้ดูไม่สวยงาม



PANTRY

ภาพที่ 2.19 แสดงทัศนียภาพของห้องเตรียมอาหาร

4. ห้องครัว

การออกแบบครัวจะต้องศึกษาขั้นตอนของการทำอาหาร เพื่อออกแบบได้เป็นไปตามการใช้สอย ตั้งแต่การนำของที่ไปจ่ายตลาดเข้ามาในครัว เพื่อล้างและเก็บเข้าสู่ตู้เย็น หลังจากนั้นเมื่อถึงเวลาทำอาหาร จะนำของออกจากตู้เย็นเพื่อปรุงอาหาร โดยนำไปหั่นล้างอีกครั้งหนึ่ง จึงส่งต่อไปยังบริเวณปรุงอาหาร ได้แก่บริเวณเตาเมื่อปรุงเสร็จจึงส่งไปยังส่วนเตรียมอาหาร (Pantry) และห้องรับประทานอาหารเป็นลำดับ

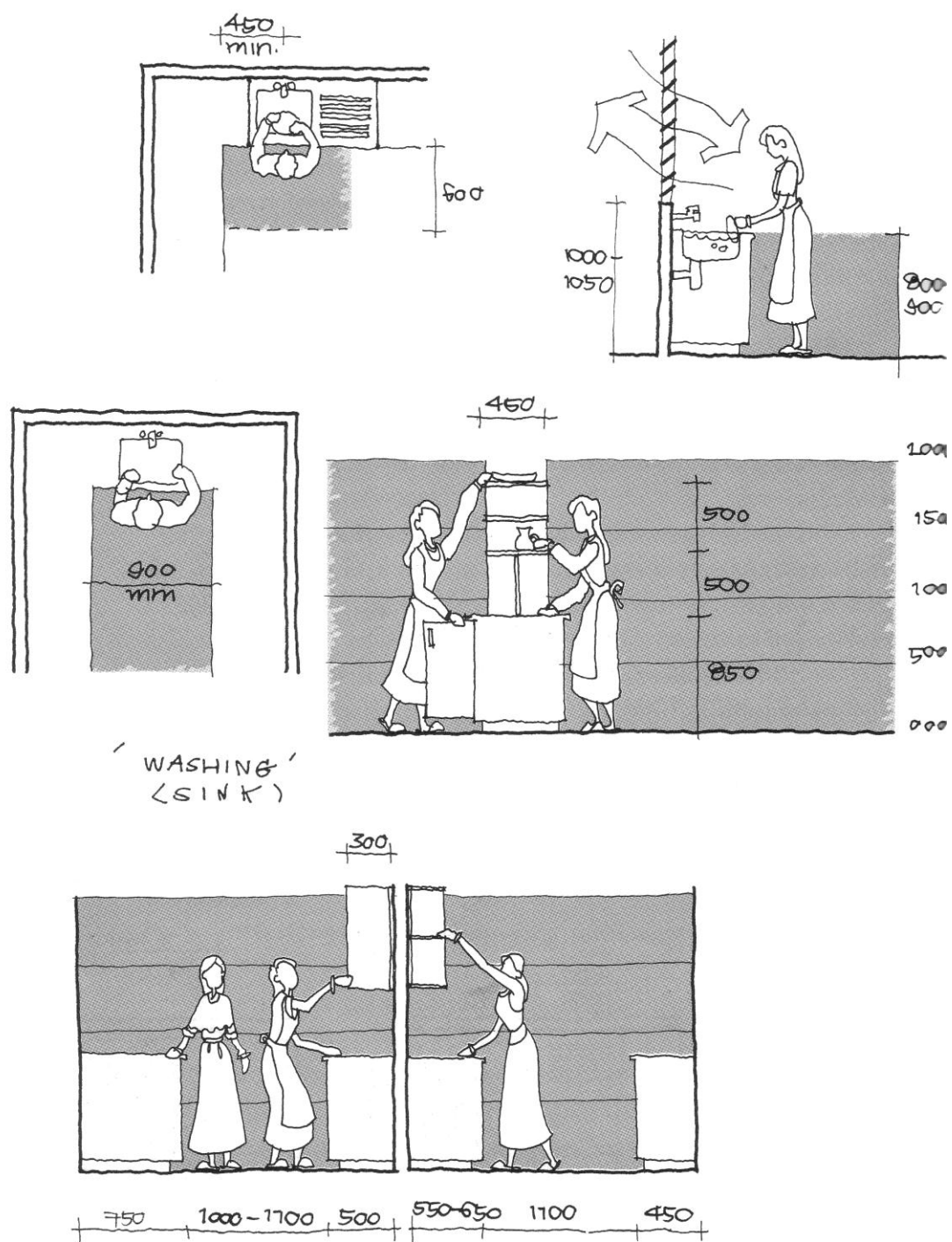
การเริ่มต้นออกแบบครัว จะต้องรู้ว่ามิอุปกรณ์อะไรที่ใช้ในครัวบ้าง ต้องการที่ตั้งหรือที่เก็บมากหรือไม่ เช่น ตู้เย็น เครื่องปั่น เตา ถังขยะ ฯลฯ รูปแบบครัวที่ชอบ อาหารมือที่ทำมากที่สุด ความถี่ในการใช้ครัว ความต้องการที่จะเก็บอาหารสดและแห้ง

ตำแหน่งการจัดวางห้องครัวในบ้านทำได้สองวิธี คือการแยกครัวจากบ้านใหญ่ และให้ครัวอยู่ในส่วนบริการหรือเรือนเล็ก ซึ่งมักจะประกอบด้วยห้องนอนลูกจ้าง ห้องน้ำ-ส้วมลูกจ้าง ห้องเก็บของและโรงรถ การแยกส่วนบริการเช่นนี้เหมาะสำหรับบ้านไม้ และบ้านใหญ่ที่ไม่ต้องการให้ส่วนบริการปะปนกับบ้านหลัก เส้นทางจากเรือนเล็กมายังอาคารใหญ่จะต้องเดินผ่านเส้นทางบริการ ซึ่งใช้การส่งอาหารจากครัวขึ้นสู่ห้องเตรียมอาหาร และยังเป็นเส้นทางที่ลูกจ้างเดินไปสู่อาคารใหญ่เป็นประจำอีกด้วย เส้นทางนี้ควรมีหลังคาคลุมเพื่อไม่ให้เปียกฝน

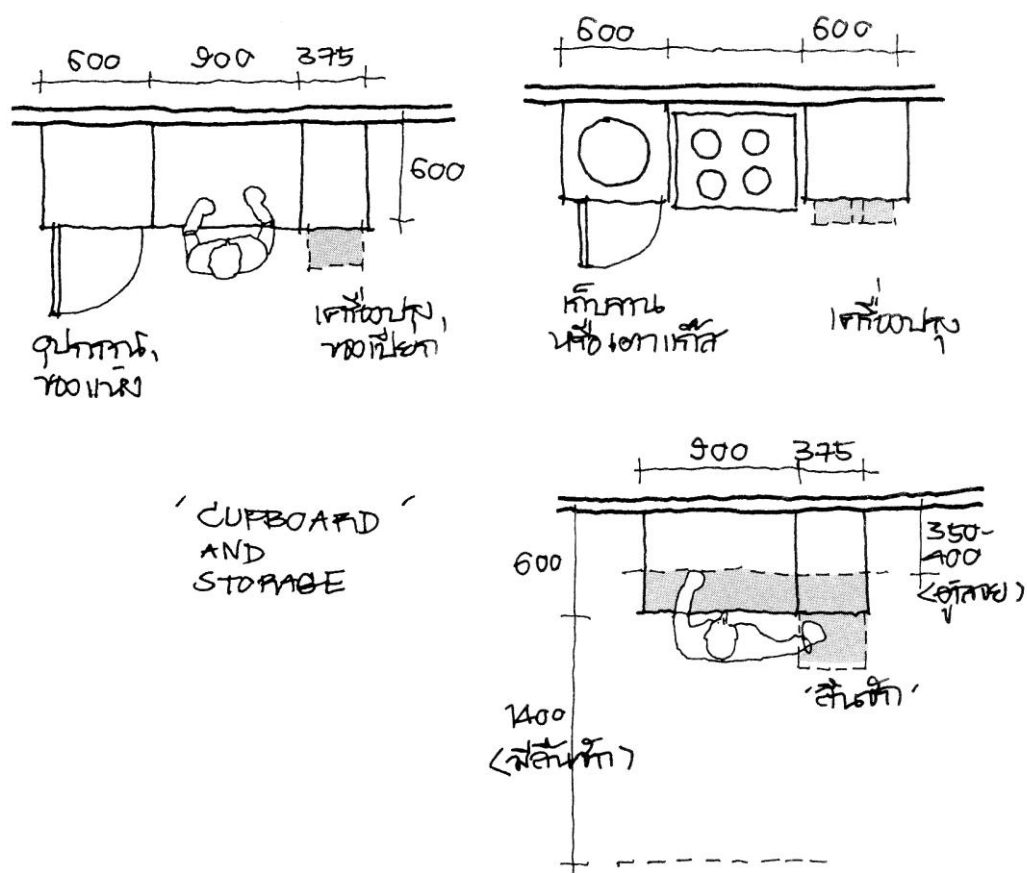
ส่วนบ้านที่มีพื้นที่จำกัด เป็นบ้านขนาดเล็ก เช่น ทาวน์เฮาส์ ครัวจะมีหน้าที่เป็นห้องเตรียมอาหารด้วย ห้องนอนลูกจ้างจะมีเพียงหนึ่งห้อง อยู่รวมกันในบ้านใหญ่หลังเดียว สะดวกต่อการติดต่อ และช่วยประหยัดค่าก่อสร้าง

การทำส่วนรับประทานอาหารหลักไว้ในครัว ไม่เหมาะสมกับครอบครัวขนาดใหญ่และครอบครัวที่รับประทานอาหารไทย จีน เพราะอาหารประเภทนี้มีการผัดหรือทำอาหารร้อนๆ เพื่อเสิร์ฟทันที ภายในห้องครัวจะมีกลิ่นอาหารฟุ้งกระจายไม่น่านั่ง ส่วนบ้านที่รับประทานอาหารฝรั่งประจำ บางบ้านจะมีส่วนรับประทานอาหารอยู่ในครัวเลย เนื่องจากอาหารฝรั่งมักเป็นอาหารประเภทต้ม ถนอมไม่รุนแรง การตั้งโต๊ะอาหารประจำไว้ในครัวจะเป็นบริเวณที่พบปะกันในครอบครัวระหว่างสมาชิกในบ้าน โดยเฉพาะบ้านที่แม่บ้านทำอาหารเอง ส่วนบ้านไทยที่มีลูกจ้างโต๊ะในครัวมักจะเป็นที่รับประทานอาหารของลูกจ้าง

ครัวเป็นบริเวณที่มีกลิ่นอาหารซึ่งเกิดจากการปรุงอาหารประจำวัน ทิศทางของการวางครัวจึงควรอยู่ปลายลมหรือบริเวณที่ลมพัดแล้วกลิ่นจะไม่รบกวนบ้านใหญ่



ภาพที่ 2.20 แสดงระยะ และระดับต่างๆ ภายในห้องครัว



ภาพที่ 2.21 แสดงระยะ และการจัดพื้นที่เคาน์เตอร์ภายในห้องครัว



ภาพที่ 2.22 แสดงทัศนียภาพของห้องครัว